

GÖRĞÜ
VE
NEZAKET
KURALLARI

MUSA KÂZİM GÜLÇÜR

GÖRGÜ VE NEZAKET KURALLARI

Musa Kâzım GÜLÇÜR

Görgü ve Nezaket Kuralları

Copyright © *Süreyya Yayınları*, 2021

Bu eserin tüm yayın hakları *Süreyya Yayınları*'na aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin, *Süreyya Yayınları*'nın önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Süreyya Yayınları

-

<https://sureyyakitap.com>

ÖNSÖZ

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Âlemlerin Rabbi Yüce Allah'a sonsuz hamd ve şükür, Kâinatın Medar-ı Fahri Efendimiz aleyhisselama, âline ve ashabına da nihayetsiz salât ü selam olsun.

Elinizdeki çalışma, insan hayatının vazgeçilmez unsurlarından birisi olan görgü ve nezaket kuralları ile ilgili temel sayılabilecek konuları işlemeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Bu konuda daha önceden yapılmış müstakil bazı eserler vardır. Ancak konuyu derli toplu bir şekilde yeniden genç kardeşlerimizin huzuruna getirme düşüncesi çalışmanın ana eksenini olmuştur. Dolayısıyla ile şu anda elinizde tuttuğunuz çalışma meydana gelmiş, elden geldiğince yeni neslin anlayabileceği bir dil kullanılmaya çalışılmıştır.

Bilindiği üzere görgü kurallarının kaynağı, dinimizin yüce ve yüksek kaynakları olan Kur'ân-ı Kerim, Efendimiz'in (s.a.s.) hadis-i şerifleri ve toplum hayatında görgü ve nezaket kuralları olarak benimsediğimiz müsbet örf ve âdetlerimizdir. Kaynağını dinden almamış hemen hiçbir prensip ya da kaide yoktur dersek yanılmış olmayız. Bu beşer üstü ve vahiy merkezli ahlaki görgü ve nezaket kural ve düzenlemeleri, her şeyi ve bu arada ahsen-i takvimde yani en güzel olgunluk derecesinde yarattığı insanı en iyi bilen çok merhametli Rabbimizin bizlere büyük bir armağanıdır.

Bu açıdan çalışmamızda her bir konu öncelikle âyet-i kerîmelerden sonra da hadis-i şeriflerden temellendirilmeye gayret edilmiş, daha sonra da geçmiş ve günümüz temel kaynaklarından konu ile ilgili bilgilere yer verilmeye çalışılmıştır.

Kıymetli okuyucularımızın faydasına olduğu düşünülen konular tek tek ele alınmış, zaman zaman pratik uygulamalar verilmek istenmiştir. İstifadeli olması dileği ile...

Musa Kâzım GÜLÇÜR

GİRİŞ

Görgü kurallarına bir açıdan pratik ahlak olarak da bakabiliriz. Dolayısıyla önce ‘ahlak’ konusuna kısa bir giriş yapalım.

Ahlak, Arapça bir kelime olup ‘hulk’ veya ‘huluk’ kelimesinin çoğuludur. ‘Hulk’ ise insanın ruhundaki ‘huy’ dediğimiz bir meleke, özel bir hâl demek olup tabiat ve seciye mânâlarına da gelir. Böyle bir meleke, ya hayırlı bir semere verir veya hayırsız ve zararlı bir semere verir. Ahlakın çeşitli tarifleri arasında en yaygını şöyledir: “Ahlak, nefiste iyice yerleşen bir alışkanlıktır ki tutum ve davranışlar, zihinsel bir çabaya ihtiyaç olmaksızın bu alışkanlık sayesinde kolaylıkla ortaya çıkar.”¹

Ahlaki özellikler genel olarak güzel ve çirkin huylar olarak ikiye ayrılır. Mesela saygılı, alçak gönüllü ve cömert olmak güzel huylardandır. İsrâf, büyüklenme ve cimrilik de çirkin huylardandır. İşte bütün bu huylar ve neticelerinden bahseden ilme ‘Ahlak İlmi’ denilmektedir.²

Nevvâs ibn Seman (r.a.), Resûlullah’tan (s.a.s.) ‘iyilik’ ve ‘günahın’ tanımını istemiş, Efendimiz (s.a.s.) de şu cevabı vermiştir: “İyilik, güzel ahlaktır. Günah da içini rahatsız eden ve başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir.”³

Cabir’den (r.a.) gelen bir rivayette ise Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “Bana en sevgili olanınız, kıyamet günü de bana mevkice en yakın bulunacak olanınız, ahlakça en güzel olanlarınızdır. Bana en menfur olanınız, kıyamet günü de mevkice benden en uzak bulunacak olanınız; gevezeler, boşboğazlar ve yüksekte atanlardır.” Orada bulunan birisi, “Ey Allah’ın Resûlü! Yüksekte atanlar kimlerdir?” diye sordu. Efendimiz (s.a.s.), “Onlar büyüklük taslayan kimselerdir!” cevabını verdi.⁴

Bir başka hadis-i şerifte belirtildiği üzere, “Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. O sadece sizin kalplerinize ve

uygulamalarınıza bakar.”⁵ Dolayısıyla bu çalışmada daha çok uygulamalı ahlak, onun da görgü kuralları bölümünün ele alınmaya çalışılacağını yukarıda belirtmiştik. Şimdi de insan sorumluluğunun ne anlama geldiği ile ilgili olarak ‘görevler’ konusunu ele almaya çalışacağız.

-
- ¹ Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, I/ 35; Seyyid Şerif Cürçani, et-T'arifât, s. 101.
- ² Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Bilmen Yayınevi, trsz., s. 461.
- ³ Müslim, Birr, 15; Tirmizi, Zühd 52.
- ⁴ Tirmizi, Birr, 77.
- ⁵ Müslim Birr, 33, İbn Mace Zühd 9; Ahmed ibn Hanbel, 2/285, 539.

KİŞİLERE AİT GÖREVLER

İnsanların bizzat kendilerine karşı da birtakım görevleri vardır. Bu görevlerin bir kısmı beden, bir kısmı da ruh ile alakalıdır. Bu görevlerin başlıcaları şunlardır:

1. Beden temizliği ve eğitimi
2. Sağlığı korumak
3. Zararlı diyetlerden kaçınmak
4. Vücudu yıpratıcı şeylerden sakınmak
5. İradeyi kuvvetlendirmek
6. Akli ve zihni ilim, irfan ışıkları ile aydınlatma, kalpte faydalı ve yüksek duyguları uyandırma, ilim ve marifet kazanmaktır.

Ailedeki Görevler

Aile hayatı, toplumsal varlığın başlangıcıdır. Aile fertleri, anne-baba ve çocuklardan ibarettir. Bunların karşılıklı görevleri vardır:

1. Eşlerin birbirlerine karşı görevleri.
2. Çocukların ana-babalarına karşı başlıca görevleri: Onlara saygı gösterip itaat etmek vb.
3. Anne-babanın çocuklarına karşı görevleri: Yavrularını güçleri yettiği kadar beslemek, terbiye etmek ve okutup bir kazanç yoluna koymak vb.
4. Kardeşlerin başlıca görevleri: Birbirini sevme, birbirine yardım edip saygı ve merhamet gösterme vb.

Toplumdaki Görevler

Bilindiği üzere, insanlar yaratılış bakımından medenîdirler. Toplu bir hâlde yaşamak ihtiyacındadırlar. Bu yüzden birbirlerine karşı birtakım sorumlulukları da vardır. Bunlar gözetilmedikçe, toplum hayatı devam edemez, hiçbir işte düzen bulunamaz. Bu görevlerin

başlıcaları şunlardır:

1. Toplum fertlerinin hayatını gözetmek
2. Fertlerin hürriyetini gözetmek
3. Fertlerin vicdanlarını gözetmek
4. Fertlerin ilmî görüşlerini gözetmek
5. Fertlerin namus ve şereflerini gözetmek
6. Fertlerin mülkiyet haklarını gözetmektir.

MUAŞERET ADABI (GÜZEL DAVRANIŞ PRENSİPLERİ)

Konu başlığımız iki kelimedenden oluşmaktadır. Önce bu kelimelerin anlamlarını kısaca görmeye çalışalım.

Muaşeret: Muaşeret kelimesi; arkadaş olmak, güzel davranmak ve saygılı yaşamak mânâlarına gelir.⁶ İslam dini, insanların muaşeretine, birbiriyle görüşüp konuşmalarına, toplum hâlinde medeniyet ve saygı üzere yaşamalarına büyük bir önem vermiştir.

Adap: Bu kelimenin aslı Arapça olup tekil hâli ‘edep’ kelimesidir. ‘Edep’ kelimesi ise lügatte; ziyafet ve davet⁷ veya zarif, edepli olmak anlamındaki ‘edep’ mastarından isim olarak, ‘davet, iyi tutum, incelik/kibarlık, hayranlık ve takdir’⁸ anlamlarına gelmektedir. İstilahî olarak ise “Bir toplumda örf, adet ve kural hâlini almış iyi tutum ve davranışlar veya bunları kazandıran bilgi”⁹ anlamında kullanılmaktadır.

Adap; ahlak, terbiye ve nezaket kurallarının bütününe verilen bir ad olup İslam’ın güzel saydığı söz ve davranışlardır. Bu itibarla edep, insanların kendisine davet olunan bilimum hayır, zarafet, usluluk ve güzel ahlak demektir.

İbn Hacer, edebi şöyle tarif eder: “Söz, fiil ve davranış itibariyle takdir edilen ve övülen şeyleri yapmaktır.”¹⁰

“Beni Rabbim eğitti (edeplendirdi) ve eğitimimi en güzel şekilde yaptı.”¹¹ hadis-i şerifinde ise edep kelimesinin eğitim anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Peygamberimiz (s.a.s.), güzel ahlakı tarif ederken şöyle buyurmuştur: “İki haslet vardır ki bir müminde asla beraber bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlak.”¹² Bir defasında da Muaz ibn Cebel hazretlerine, “Ey Muaz, insanlara karşı iyi ahlaklı ol!” buyurmuştur.¹³

Resûlullah'tan (s.a.s.) insanları en çok ateşe atan şeyin ne olduğu soruldu. "Ağız ve edep yeri." buyurdular. En ziyade neyin insanları Cennet'e soktuğundan sordular. "Allah'a takva ve güzel ahlak!" buyurdular.¹⁴

Efendimiz (s.a.s.) bir hadis-i şeriflerinde, "Mümin, güzel ahlakıyla, gece ibadet eden, gündüz oruç tutan kimselerin derecelerine erişir."¹⁵ buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Ebû Hureyre'nin (r.a.) bir sorusu üzerine de Allah'tan korkmanın ve güzel ahlaklı olmanın Cennet'e girmeye sebep olacağını, güzel ahlaklı bir insana Cennet'in yukarı kısmında bir ev verileceğini, Peygamber'e (s.a.s.) en sevgili olan ve Kıyamet'te onun meclisine en yakın olacak insanın ahlakı güzel olan kişi olacağını bildirmiştir.¹⁶

Bu kısa girişten sonra görgü kuralları konusunu, ilgili âyet-i kerîmelere ve hadis-i şeriflere de temas etmeye çalışarak inceleyeceğiz.

Akrabaları Ziyaret

Anne baba başta olmak üzere, akraba ve yakınları ziyaret etme, onların hâllerini ve hatırlarını sorma, gönüllerini alma oldukça önemlidir. Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek:

– Ya Resûlallah, beni Cennet'e sokacak bir ibadet söyler misiniz, dedi. Resûlullah (s.a.s.) ona şu cevabı verdi:

– Allah'a ibadet eder ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmaz, namaz kılar, gücün yetiyorsa zekât verir, akrabalarını da ziyaret edersin.¹⁷

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) bu kadar önemle üzerinde durduğu ve Cennet'i elde etmeye sebep olan akrabaları ziyaret, aynı zamanda akraba ve yakınların görülüp gözetilmesi anlamındadır. Gerek âyet-i kerîmelerde, gerekse hadis-i şeriflerde akraba ziyaretlerinin, namaz, zekât gibi farz ibadetlerden hemen sonra zikredilmesi, onun İslam'daki önemini göstermektedir. Akraba ve yakınlarla olan ilginin kesilmesi büyük bir günâhtır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: "Akrabalık

bağlarını koparmaktan sakının.”¹⁸, “Allah’a verdikleri sözü pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah’ın sağlam tutulmasını emrettiği akrabalık bağlarını koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkarıp nizamı bozanlar yok mu, işte onlara sadece lanet ve en kötü yurt olan Cehennem vardır.”¹⁹

Allah (c.c.) ve Peygamber (s.a.s.) akrabaların görülüp gözetilmesini emrettiklerine göre bunun nasıl yapılacağını görmeye çalışmamız iyi olur. Akraba ziyaretlerinin birkaç derecesi vardır:

1. En aşağı derecesi akrabalarımıza karşı tatlı sözlü, güler yüzlü olmak; karşılaştığımızda selamlaşmayı, hâl hatır sormayı ihmal etmemek, daima kendileri hakkında iyi şeyler düşünmek ve onlar için hayır dilemektir.

2. İkinci derecesi ise ziyaretlerine gitmekle birlikte çeşitli konularda onların yardımlarına da koşmaktır. Bunlar daha çok bedeni hizmetlerdir. Özellikle yaşlı akrabaları zaman zaman yoklayarak, yapılacak işleri varsa onları yapmalıdır.

3. Sıla-i rahimin üçüncü ve en önemli derecesi ise ziyaretin yanı sıra akrabalara malî yardım ve destek sağlamaktır.²⁰

Fakir birisi akrabalarına malî yardımda bulunamayabilir. Ancak zengin, hâli vakti yerinde bir kimsenin, sadece ziyaret ve hâl-hatır sormakla bu görevi yerine getirmiş olduğu da söylenemez. Zengin birisi için akraba ziyareti, yoksul yakınlarına elinden geldiğince malî

destekte bulunmaktır.

Yukarıdaki âyet-i kerîmede, Allah Teâlâ'nın akraba ziyareti görevini yerine getirmeyenlere yönelttiği lanet unutulmamalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur: “Her Cuma gecesi insanoğlunun amelleri Allah’a arz olunur. Sadece akrabalarını ziyaret etmeyenlerin amelleri kabul olunmaz.”²¹

Konu ile ilgili diğer hadis-i şerifler de şu şekildedir:

“Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse akrabasını görüp gözetin.”²²

“Akrabalık, Arş’ta asılıdır. Der ki, “Beni gözeteni Allah gözetin; beni terk edeni ise Allah da terk etsin.”²³

“Akrabalık bağlarını kesip koparan kimse Cennet’e giremez.”²⁴

“Her kim rızkının bol olmasını ve ecelinin gecikmesini istiyorsa, akrabasını görüp gözetin.”²⁵

“Ey insanlar, birbirinize selam verin, akrabanızı gözetin, yemek yedin. Geceleyin insanlar uyurken namaz kılın ki selametle Cennet’e giresiniz.”²⁶

“Yoksula yapılan sadaka, bir sadakadır. Bu sadaka akrabaya yapılmışsa iki sadaka demektir. Biri sadaka, diğeri akraba ziyaretidir ki bu da ayrı bir sadakadır.”²⁷

Akrabalarımız, özellikle hala, teyze, amca, dayı gibi yakınlarımız

aileden sayılır. Onları kendi yakınlarımız bilerek davranışlarımızı ayarlamakta büyük faydalar vardır. Resûlullah (s.a.s.), “Teyze, anne yerindedir.”²⁸ buyuruyor. Amca da baba yerindedir. Bu kadar yakın olan kişileri ziyaret özel bir anlam taşır.

Ziyaret kurallarına uyarak yakınları, başta bayramlar olmak üzere zaman zaman ziyaret etmek, mümkünse onlara hediyeler götürmek güzel bir davranıştır. Yapılan ziyareti iade etmek de gerekir. Ziyarete gelene, ziyarete gitmemek aradaki bağların zayıflamasına kopmasına sebep olur.

Ziyaretler, akrabalar arasındaki sevgi bağlarını güçlendirir. Dargınlıkları sona erdirir. Sevinç ve üzüntülerin karşılıklı paylaşılmasına, sıkıntılara birlikte çareler aranmasına vesile olur. Özellikle yaşlılar yalnız kalmadıkları, çevrelerinde kendilerini seven, arayıp soran insanların bulunduğu inancı ile huzurlu ve mutlu olurlar.²⁹

İyilik, karşılık bekleyerek yapılmamalı. Sadece görüp gözeten yakınlarla karşı ziyarette bulunulmamalı. Aksine unutan, akrabalık bağlarını koparanlara karşı da bu görev yerine getirilmelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “İyiliğe benzeri ile karşılık veren kişi, tam anlamıyla akrabasını görüp gözetmiş olmaz. Hakiki akraba ziyareti, kişinin kendisi ile ilgisini kesenleri görüp gözetmesidir.”³⁰

Aksıran Kişiyeye Allah’tan Hayır ve Bereket İsteme

Bir kimse aksırınca, “Elhamdülillâh!” der, yanındaki kişi de “Yerhamukâllah! (Allah sana rahmet etsin.)” diye dua eder. Aksıran kişi de, “Yehdina ve yehdikümullah! (Allah, bizleri de sizleri de hidayet üzere buldursun.)” diyerek karşılık verir.

Hapşıranın, etrafını rahatsız etmemesi için yüzünü kapayıp sesini kısması ve boynunu sağa sola atmaması istenmiştir.³¹

Hiz. Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselam

buyurdular ki, “Kardeşine üç hapşırıktaki da Allah’tan afiyet dile. Üçten fazla hapşırırsa o kimse nezle olmuştur.”³² Efendimiz (s.a.s.) bir başka hadis-i şeriflerinde de şöyle buyurmuştur: “Allah hapşırılmayı sever, esnemedi hoşlanmaz. Öyleyse sizden biri hapşırır ve Allah’a hamd ederse, bunu işiten kimsenin, “Yerhamukâllah!” demesi bir vazifedir. Ancak esneme şeytandandır. Biriniz namazda esneyecek olursa, imkân nispetinde kendini tutsun ve esneme sesi çıkarmasın. Zira bu şeytandandır, şeytan kendisine gülüyor demektir.”³³

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam hapşırıldığı zaman, yüzünü elleriyle veya elbisesiyle örterdi ve sesini de kıstırdı.³⁴ Resûlullah’ın (s.a.s.) yanında iki kişi hapşırıyor. Efendimiz, bunlardan birine “Yerhamukâllah!” dedi, diğerine demedi. Niye böyle davrandığı sorulunca, “Şu, Allah Teâlâ’ya hamdetti, öbürü ise Allah Teâlâ’ya hamdetmedi!” cevabını verdi.³⁵

Alay Etmeme

Kur’ân-ı Kerim’de, kişiler ve topluluklar arası davranış adâbını düzenleyen üç önemli emir yer almaktadır. Âyet-i kerîme mealen şöyledir:

“Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin. Olabilir ki alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Mümkündür ki alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır. Birbirinizi (daha doğrusu kendilerinizi) karalamayın. Birbirinize kötü lakaplar takmayın. İman ettikten sonra insanın adının kötüye çıkması, fâsık damgası yemesi ne fena bir şeydir! Kim tövbe etmezse işte onlar tam zalim kimselerdir.”³⁶

Sûrenin ilk âyetlerinde müminler arasında iyilik ve takva emredildikten sonra kardeşlik ve iyilik düşüncelerini bozabilecek cahilliklerden sakındırma, müminler arasında iyilik ve takva duygusunu en yüksek bir içtenlikle uygulayarak karşılıklı saygı

telkin etme ve bu şekilde İslam'ın daha pek çok milletin içerisinde yayılıp gelişeceğine işaret edilmişti. Şimdi de o geniş kardeşliği süsleyecek temizliğe yükseltmek üzere bu âyet-i kerîme, insanlara edebi öğretmekte, hem yüz yüze baktıklarında hem de birbirlerinin arkasından nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin olarak ahlaki bir yol göstermektedir.

“Nefislerinizi dil ile yaralamayın, ayıplamayın, kötülemeyin ve yermeyin.” cümlesinde iki anlam vardır ki ikisi de doğrudur:

1. Müminlerin hepsi bir vücut gibi olduklarından, bir kimseyi ayıplayan sanki kendi nefisini ayıplamış gibi olmaktadır.
2. Ayıplayıcı herhangi bir davranışta bulunan kimse, aslında kendisini ayıplamış olmaktadır.

Âlimlere Karşı Saygı ve Nezaket

Adıyla çağırılmamak gibi anne baba için uygulanan adap kaideleri, aynen hatta fazlasıyla âlimler için de söz konusudur. Çünkü onlar peygamberlerin vârisleridir. O hâlde çocuğun âdet edinmesi için âlimlere karşı saygılı ve alçak gönüllü olmak, onların hizmetine koşmak, huzurlarında yüksek sesle konuşmamak, onlarla olan ilişkilerde nazik, kibar ve yumuşak olmak gerekmektedir.

Âlimlerin fazileti hakkında Yahya ibn Muâz şöyle der: “İslam ümmetine karşı âlimler, ana ve babalardan daha merhametlidirler.”

Nasıl böyle olduğu sorulunca da Şu cevabı verir: “Çünkü anne ve babalar evladını dünya ateşinden, âlimler ise ahiret ateşinden korurlar.”³⁷

Bütün bunlardan, âlimlerin huzurunda hürmet ve edebe riayet etmenin önemi anlaşılmaktadır.

Ubâde ibnü’s-Samit de Resûlullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Yaşlı ve büyüklerimize hürmet etmeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen ve âlimlerimizin kadr u kıymetini bilmeyen benim ümmetimden değildir.”³⁸

Hasan el-Basrî de âlimlerin meclislerinde adaba riayet etmesi için oğluna hatırlatmada bulunur ve şöyle derdi:

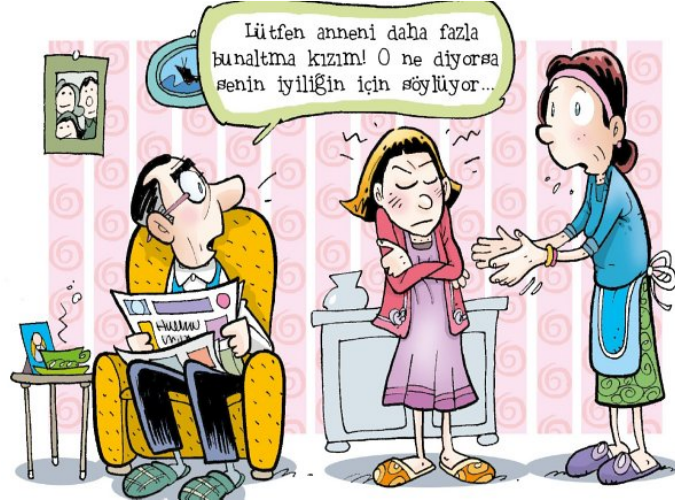
“Yavrucuğum! Âlimlerle oturduğun zaman, konuşmaktan ziyade dinle. Güzel konuşmayı öğrendiğin gibi iyi dinlemeyi de öğren. Kendisi susuncaya kadar hiçbir kimsenin sözünü uzun olsa dahi kesme!”

Son olarak, çocuk sahabe Semura ibn Cündeb’in Resûlullah’ın (s.a.s.) huzurunda takındığı edebi hatırlatmak istiyoruz. O der ki:

“Resûlullah’ın (s.a.s.) zamanında ben bir çocuktum ve O’ndan (s.a.s.) duyduklarımı ezberliyordum. Orada benim konuşmama engel olan tek Şey, sadece benden daha yaşlı insanların bulunmasıydı.”

Anne Babaya Karşı Saygı-Nezakat

Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.s.) bir adamın önü sıra yürüyen çocuk gördü. Resûlullah çocuğu çağırarak:

- Bu adam senin neyin, diye sordu. Çocuk:
- Babamdır, cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.):
- O hâlde babanın önünde yürüme, onun hoşlanmayacağı bir şey yapma, ondan önce oturma ve ona asla adıyla seslenme, buyurdu.³⁹

Anne Babaya Hitap Şekli

Ebû Beddâh et-Tucibî der ki:

Said ibnü'l-Müseyyeb'e, "Anne babaya iyilik etmeye dair bütün âyetleri öğrendim. Fakat 'Onlara güzel ve tatlı söz söyle.'⁴⁰ âyetindeki mânâyı tam olarak anlayamadım, bu ne demektir?" dedim. İbnu'l-Müseyyeb şu cevabı verdi, "Bu, kölenin, efendisine oldukça saygılı ve nazik bir biçimde konuşması gibidir."⁴¹

Hız. Ömer, zikri geçen âyet-i kerîmeyi, çocuğun anne ve babasına "Babacığım!", "Anneciğim!" şeklinde tatlılıkla hitap etmesi şeklinde açıklamıştır.⁴²

Anne Babanın Bakışı ve Anne Babaya Bakış

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Bir baba çocuğuna dikkatlice bakarsa, o çocuğa bir köleyi hürriyetine kavuşturma sevabı verilir."⁴³

İbn Abbas (r.a.), Efendimiz'den (s.a.s.) şu hadisi şerifi nakletmektedir: “Her kim anne ve babasının yüzüne merhamet nazarıyla bakarsa, Allah (c.c.) o kimseye makbul bir hac sevabı takdir buyurur.”⁴⁴

Camiler

‘Allah’ın evleri’ şeklinde nitelendirilen camilere girecek kimselerin maddî pisliklerden temizlenmiş olmaları yanında, manevî kirlilerden de arınmış olmaları gerekir. Camiye abdestsiz girmek caiz olmakla birlikte mekruhtur. Birden fazla kapısı bulunan camileri yol olarak kullanmak da hoş karşılanmamıştır.

Kur’ân-ı Kerim’de müşriklerin, daha kapsamlı bir ifadeyle gayrimüslimlerin, Mescid-i Haram’a yaklaşımları genel anlamda menedilmiştir.⁴⁵ Hanefî âlimleri bu âyet-i kerîmedeki yasağın sadece hac ve umreyi kapsadığını, gayrimüslimlerin Mescid-i Haram dâhil olmak üzere bütün camilere girebileceğini kabul etmişlerdir. Çünkü onların bu tür ziyaretleri, İslam dininin yüceliğini anlamalarına ve onu benimsemelerine vesile olabilir. Şafiîlerle Hanbelîler de hemen hemen aynı görüşlere sahiptirler.

Çocukların ve gençlerin camiye gitmesi, cemaatle namaza alışması ve camide Kur’ân-ı Kerim öğrenmeleri önemlidir.

Hz. Peygamber’in camiye girerken okuduğu çeşitli dualar hadis kaynaklarında yer almaktadır. Resûl-i Ekrem bir hadisinde, camiye girerken salât ü selamdan sonra “Allah’ım, bana rahmet kapılarını aç!” çıkarken de yine salât ü selamdan sonra “Allahım, senin lütuf ve keremini dilerim!” şeklinde dua edilmesini tavsiye etmiştir.⁴⁶

Camiye sağ ayakla girmek, sol ayakla çıkmak sünnettir. Camiye giren kimsenin iki rekât nafîle namaz kılması da sünnettir. Ezan okunduğu sırada camide bulunan bir kişinin meşru mazereti olmaksızın namaz kılmadan çıkıp gitmesi mekruhtur. İbadet yerleri olan camilerde cemaati rahatsız eden, onların huzurunu bozan her türlü davranıştan uzak durmak gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.),

mescide gelen diğerk Müslümanlar'ın rahatsız olmamaları için sarımsak vb. şeyleri yemiş olanların mescidlere gelmemelerini istemiştir. Peygamber Efendimiz mescidlerde gürültü yapılmasını da yasaklamıştır. Mescidde sükûnet hâkim olmalıdır. Çünkü bu mekânlar ibadete tahsis edilmiş yerlerdir. Ayrıca başkalarını inciterek öne geçmek, rahatsızlık verecek şekilde safları sıkıştırmak ve namaz kılanın önünden geçmek de sakınılması gereken davranışlar olarak kabul edilmiştir.

Cami içinde, orada bulunanları rahatsız etmeyecek şekilde konuşmanın bir sakıncası yoktur. Bununla birlikte sırf sohbet etmek maksadıyla camiye gitmek, yüksek sesle konuşmak, hatta başkalarını rahatsız edecek dercede yüksek sesle ibâdet-ü tâatte bulunmak dahi hoş görülmemiştir. Hanefî ve Malikî âlimleri itikâf ve yolculuk gibi özel durumlar dışında, kirletmemek şartıyla camide uyuma ve bir şeyler yemekte mahzur görmemişlerdir.

İçerideki eşyaya zarar verilme endişesi söz konusu olduğu durumlarda namaz vakitleri dışında caminin kapatılması caiz görülmüştür.

Namaz kılmak bakımından camilerin en faziletlisi Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksa'dır.

Cenazeleri Uğurlama

Cenazeleri uğurlama önemli ve sevabı çok olan bir kardeşlik görevidir. Müslümanlar, ölen din kardeşlerinin cenazelerini mezarlarına kadar üzgün ve düşünceli olarak götürürler. Rahmet toprağına bırakırlar. Haklarında rahmet isteyerek duada bulunurlar. Bir hadis-i şerifte Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), “Ölülerinizi, iyilikleriyle anın, kötülüklerini dile getirmeyin.”⁴⁷ buyururlar. Yine başka bir hadis-i şeriflerinde Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki “Kim cenazeyi takip eder ve üç kere taşır (ölen kardeşine karşı) borcunu ödemiş olur.”⁴⁸

Bir gün Resûlullah’ın (s.a.s.) yanından bir cenaze geçti. Oradakiler, cenaze hakkında hayırlı senada bulundular. Aleyhissalatu vesselam, “Vacip oldu! Vacip oldu! Vacip oldu!” buyurdular. Sonra bir cenaze daha geçti. Bunu kötü sözlerle andılar. Resûlullah yine, “Vacip oldu!” buyurdular. Hz. Ömer (r.a.), “Ey Allah’ın Resûlü! Vacip olan nedir?” diye sordu. “Öncekini hayırla yâd ettiniz ona Cennet vacip oldu. İkincisini kötülükle yâd ettiniz ona da Cehennem vacip oldu. Sizler Allah’ın yeryüzündeki şahitlerisiniz!”⁴⁹ buyurdu.

Dargınlıklara Hemen Son Verme

Küslük ve dargınlık, kardeşlik duygusunu törpüleyen, birliği ve dirliği zedeleyici çok kötü bir huydur. Üç günden ziyade kardeşine dargın kalmak bir Müslümana helal değildir.⁵⁰ Eğer küskünlük meydana gelmişse, âyet-i kerîmedeki şu nasihate kulak vermek gerekir: “Muhakkak müminler kardeşirler. Kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’tan korkun ki size rahmet edilsin.”⁵¹

Konu ile ilgili başka bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz’in’in (s.a.s.) şu ikazı oldukça önemlidir: “Bir Müslümanın diğer bir Müslüman kardeşine dargın kalması helal değildir. Onlar birbiri ile karşılaştıkları zaman, biri yüzünü bir tarafa, diğeri de öbür tarafa çevirir. Bunlardan en hayırlısı, ilk önce selam verip barışandır.”⁵²

Bir benzer sözünde Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Bir müminin diğer bir müminle üç günden fazla küs durması helal değildir. Üç günden sonra, dargın olduğu kimseye rastlarsa selam versin. Eğer selam verilen kimse, selama karşılık verirse, sevaba ortak olur. Selama karşılık vermez ise o kimse günaha girmiş, selam veren kimse ise dargınlıktan çıkmış olur.”⁵³

Bir kimse, iki kişi arasında bir dargınlık olduğunu görse, o kimselerin aralarını bulması ve küskünlüklerini gidermeye çalışması

yerinde bir davranış olur.

Değerli Zatların Ellerini Öpme

Sahabilerin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) elini öptükleri rivayet edilmiştir.⁵⁴ Saygıdan dolayı kucaklaşıp, el öpme doğru bir hareket iken, bir menfaat bekleyerek el öpme ise yanlıştır. Bir kimsenin karşısında maddî bir beklenti ile eğilip bükülme çirkin bir harekettir. Teamül gereği, küçük büyüğün, talebe ise hocasının elini öpebilir. Yalnız, burada mühim olan, herkesin üzerine düşeni yapmasıdır. Tıpkı, Allah Resûlü'nün (s.a.s.), "Acemlerin büyüklerine ayağa kalktığı gibi ayağa kalkmayın."⁵⁵ emrine rağmen Ashâb'ın, O İki Cihan Güneşi'ne karşı ayağa kalktıkları gibi; büyük, elini öptürmek istemeyecek fakat küçük, öpmeye çalışacak; büyük saygı beklemeyecek, küçük ise saygıda kusur etmeyecektir. Âlimlerin, takva sahibi salih kimselerin ve adaletli hâkimlerin elleri sevgi ve saygı göstermek niyetiyle öpülebilir ya da onlarla el sıkışılabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Çünkü bunda, gerçekte ilme ve takvaya saygı vardır. Ancak hoş olmayan şey, herkesin kendisini salihlerden zannedip elini öptürmesidir. Sözün özü, İslâm'da el öpme diye umûmi bir kural yoktur. Bununla birlikte, umûmi teâmül gereği, küçük büyüğün, öğrenci öğretmenin elini öpebilir.

Dilin Afetlerinden Sakınma

Kur'ân-ı Kerim'de 'güzel söz' kökü yerin derinliklerinde sabit, dalları ise göğe doğru yükselmiş, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini veren bir ağaca benzetilmektedir.⁵⁶ 'Kötü söz' ise gövdesi toprağın üstünden kolayca çıkarılabilen, kökleşip yerleşmeyen değersiz bir ağaca benzetilmiştir.⁵⁷

Hadis-i şeriflerde, insanın sabahlaması ile birlikte hemen bütün azalarının 'dil'e adeta saygı duruşuna geçerek yakarıшта buldukları, 'dil'den doğru olmasını, 'dil'in doğruluğunun kendi doğrulukları anlamına geldiğini bizce bilinmeyen bir tarzda ifade

ettikleri belirtilmektedir. Ebû Said el-Hudri Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle anlatıyor: “Âdemoğlu sabaha erdi mi, bütün azaları, dile temenna edip, ‘Bizim hakkımızda Allah’tan kork. Zira biz sana tâbiyiz. Sen istikamette olursan biz de istikamette oluruz, sen sapıtırsan biz de sapıtırız’ derler.”⁵⁸

Buradan insanın en fazla korkması gerektiği uzvunun, ‘dil’i olduğu anlaşılmaktadır. Süfyan ibn Abdillah’tan:

“Ey Allah’ın Resûlü!” dedim, “Bana uyacağım bir amel tavsiye et!” Şu cevabı verdi, “Rabbim Allah’tır de, sonra doğru ol!” “Ey Allah’ın Resûlü!” dedim tekrar, “Benim hakkımda en çok korktuğunuz şey nedir?” Eliyle dilini tutup, “İşte şu!” buyurdu.⁵⁹

Ebû Hureyre’den gelen bir rivayette de Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “Allah’a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır konuşsun ya da sussun.” İbn Ömer’den (r.a.) diğer bir rivayette ise “Kim susarsa kurtulur.” buyurmuştur.⁶⁰

İfadelendirmeye çalıştığımız husus, sadece kişinin kendisini ilgilendirmeyen konularda söz söylemesi ile de sınırlı değildir. Çoğu zaman önemsenmeden sarf edilen bir sözün, etkisi hesap edilmeyen bir kelamın, ister iyilik noktasında isterse de kötü olma noktasında, insan için çok ehemmiyetli neticeler verebileceği de görülmelidir. Ebû Hureyre’nin rivayetine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “Kul (bazen), Allah’ın rızasına uygun olan bir kelamı, ehemmiyet vermeksizin sarf eder de Allah onun sebebiyle Cennet’teki derecesini yükseltir. Yine kul (bazen) Allah’ın hoşnutsuzluğuna sebep olan bir kelimeyi ehemmiyet vermeksizin sarf eder de Allah, o sebeple onu Cehennem’de yetmiş yıllık aşağıya atar.”⁶¹ Öyleyse insan konuşmalarının bütününü kontrollü kullanmalı, şayet maruf ve güzel konulardan bahsedecekse konuşmalı yoksa susmalıdır. Çünkü maruf, yani hem dinen hem de örfen güzel görülen konuşmalar, kendisi için bir sevap sebebi olabilecekken, aksi bir durum ise kendisi için bir günah vesilesi hâline gelebilecektir. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyuruyor:

“Âdemoğlunun, iyilikleri emretme, kötülüklerden sakındırma, bir de Allah Teâlâ hazretlerini anma hariç, diğer bütün sözleri aleyhinedir.”⁶² İbn Ömer’den gelen bir rivayette de Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “Allah’ı anma dışında çok konuşmayın. Zira Allah’ı anma dışındaki sözler, kalbe katılık verir. Şunu bilin ki insanların Allah’a en uzak olanı, kalbi en katı olanlardır.”⁶³

Dilin afetlerinden sayılabilecek diğer bir konu da dil incelikleri kullanılanılarak oluşturulmuş ikna metodları ile aldatmaya dayalı davranışların, dinî duygu, düşünce ve pratiklerle telif edilemeyeceği hususudur. Bu tür insanların ne namazlarının ne de diğer farz ya da nafil ibadetlerinin kabul edilmeyeceği tehdidi bulunmaktadır. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “Kim, insanların kalbini çelmek için kelamın kullanımını öğrenirse, Allah kıyamet günü, ondan ne farz ne nafil hiçbir ibadetini kabul etmeyecektir!”⁶⁴

Dilin afetlerinden birisi de nefislerin tartışma, münakaşa zeminlerine kaymaya hazır olmasıdır. Efendimiz (s.a.s.), “Kardeşinle münakaşa etme, onun hoşuna gitmeyecek şakalar yapma ve ona yerine getirmeyeceğin bir söz verme.”⁶⁵ buyurmuştur. Konu ile ilgili diğer bir rivayet ise şöyledir: “Ben, haklı bile olsa, münakaşayı terk eden kimseye Cennet’in kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa, yalanı terk edene de Cennet’in ortasında bir köşkü, ahlakı güzel olana da Cennet’in en üstünde bir köşkü garanti ediyorum.”⁶⁶

Çözüm getirmeyecek hatta insanlar arası ilişkileri zedeleyebilecek olan münakaşalar yerine, yapılabiliriyorsa gerçekçi fikir ve çözüm tavsiyeleri sunulmalı, farklı fikirlere saygılı davranmanın bir eksiklik sebebi olmayacağı hatırlanmalıdır. Başkalarının fikir ve eleştirilerine değer verme, dinlemeyi etkin bir şekilde kullanma ve bilgiyi paylaşmaya açık olma, çoğu problemlerin kolayca çözülmesine katkıda bulunur.

Dilin afetlerinden birisi de hakarete hakaretle karşılık vermektir. Günümüzde, problemlili bazı insanlar her fırsatta diğeri insanlara kötü davranmanın hesapları içerisinde olabilmektedirler. Bu sebeple Allah (c.c.), kalplerdeki hazımsızlık fırtınasına karşı bizleri uyarıyor ve haklı olursa bile nefret duygularımızı açığa vurup, duygularının esiri olan kimseler olmamamız gerektiğini belirtiyor. Gizli veya aşikâr iyilik yapmayı veya en azından kötülüğeri karşı kötülük yapmamayı öğütlüyor. Çünkü Allah (c.c.) o kadar bağışlayıcıdır ki en asi kullarına bile rızıklarınını daimi bir surette göndermektedir. Bu sebeple çok hâlim davranıp, en sinirli ve kritik anlarda bile bağışlayabilmenin önemi, bu tutumun ilahî bir ahlak olarak kalplere yerleşmesi gereği açıklanmış oluyor.

Dilin afetleri ile ilgili konuyu şöyle noktalayalım. Günümüzde de yer yer duyulan bir söz vardır. Çeşitli toplantılarda, eş dost, akraba oturumlarında havadan sudan bahsedilirken bir de bakarsınız konu döner dolaşır insanların dinî ve ahlaki davranışlarına gelir. Hemen herkes kendisini doğru, başkalarını yanlış yolda gördüğünden genelde şu şekilde yorumlar yapılmaya başlanır: “Yok canım bu insanlarda dürüstlük kalmamış! Hayrettir ki herkes sahtekârlık peşinde! Bu insanlar mahvolmuş!” Şimdi bir taraftan, görülen

yanlılıkları düzeltmek için gerek sözlü gerekse de temsîli anlamda marufu göstermek, uygulamak vardır, bir taraftan da hemen hiçbir fayda göstermeden sadece ‘tenkit/eleştiri’ maksatlı Allah’ın rızasına uymayabilecek şekilde konuşmalar vardır. Birincisi hayati ehemmiyete sahip bir ruhî dinamik iken, ikincisi ise insan maneviyatını kör ve sağır hâle getirebilecek tehlikeli bir virüs mahiyetindedir. Hiç şüphesiz bu ikinci türden davranışlar İslamî ölçülere sığmamaktadır. Ebû Hureyre (r.a.), Resûlullah’tan (s.a.s.) şu şekilde rivayet etmektedir: “Bir kimsenin, ‘İnsanlar helak oldu!’ dediğini duyarsanız, bilin ki o kendisi, herkesten çok helak olandır.”⁶⁷

Doğruluk ve Dürüstlük Adabı

Doğruluk; sözde, düşüncede ve davranışta gerçekleşir. Allah (c.c.), “Ey iman edenler, Allah’a karşı gelmekten sakının ve hep doğru söz söyleyin.”⁶⁸ buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîme inançlı bir insanın her zaman dürüst olması gerektiğini bildirmektedir. Bu açıdan yapılan bir yanlışı örtbas etmek maksadıyla asla yalana başvurulmamalıdır. Hatalı bir davranış yapıldığında da hemen özür dilenmeli, hataların telafisine çalışılmalıdır.

Doğruluğu kendisinde temel bir ahlak hâline getiren insanlar, yalanı bir çözüm olarak görmezler. Dolayısıyla Kur’ân ahlakını uygulayan bir kişi yalan söylemenin sıkıntısını yaşamaz.

“Rabbimiz Allah’tır, deyip sonra da istikamet üzere doğru yolda yürüyenler yok mu, işte onların üzerine melekler inip, “Hiç endişe etmeyin, hiç üzülmeyin ve size vâd edilen Cennet’le sevinin!”⁶⁹ derler.

Bu şekildeki insanlar dürüstlük ve samimiyetin getirdiği güzel, güvenilir, huzur dolu bir hayatı yaşar. Dünya hayatında bu güzel tutumu benimseyen birinin ahirette alacağı karşılık ise çok daha güzeldir. Allah ‘doğruları’ şöyle müjdelemektedir:

Allah buyurur ki, “Bu gün o gündür ki doğruların doğruluğu

kendilerine fayda verir. Onlara içinden ırmaklar akan Cennet'ler var. Orada daimî kalırlar. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte büyük başarı ve mutluluk budur!"⁷⁰

Davranışta istikametini önemini, "Emrolunduğun gibi dosdoğru hareket et."⁷¹ ilahî emirlerinde görüyoruz. Efendimiz (s.a.s.) Hûd sûresinin kendisini ihtiyarlattığını, saçlarını ağarttığını belirtmiştir.⁷²

Allah Teâlâ, Peygamberlerini doğruluk örneği olarak takdim etmiştir. Başta Efendimiz (s.a.s.) olmak üzere bütün peygamberler doğruluk timsali idiler. Kur'ân-ı Kerim Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İdris'i doğrulukları ve sözlerine sadakatlarıyla ayrıca zikretmektedir.⁷³

Efendimiz'in (s.a.s.) doğruluk hususundaki uyarıları da oldukça önemlidir. Hadis-i şeriflerde genel anlamda doğruluk, Cennet ve Allah'ın rızası ile özdeşleştirilmektedir. İbn Mesud anlatıyor:

Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Doğruluk, insanı iyiliğe götürür, iyilik de Cennet'e. Kişi, doğru söyler ve doğruyu arar da sonunda Allah'ın katında 'doğru sözlü' diye kaydedilir. Yalan ise kişiyi azgınlığa götürür. Azgınlık da ateşe götürür. Kişi yalan söyler ve yalanı tasarlar da sonunda Allah'ın katında 'yalancı' diye kaydedilir."⁷⁴

Bir diğer hadis-i şerifte ise Efendimiz (s.a.s.) dürüstlüğün, emaneti korumanın getireceği manevî makamları şu şekilde beyan buyuruyor: "Emin bir Müslüman, mal muhafızı olsa ve vazifesini dürüstlikle yapsa, mesela kendisinden yerine ulaştırılması istenen emaneti gönül hoşluğuyla eksiksiz ve tam olarak yerine ulaştırırsa, sadakayı veren iki kişiden biri olur. Mümin kişi, diğer mümine karşı duvar gibidir, birbirlerini takviye ederler."⁷⁵

Söz Söylemede Doğruluk

Doğruluk, güzel ahlakın önemli bir esasıdır. Bunu elde etmek ve sağlamlaştırmak için çaba göstermeye büyük ihtiyaç vardır. Allah

Resûlü (s.a.s.), bu güzel ahlakın çocukta yerleşmesine önem vermiştir. Anne ve babanın çocuğa yalan söylemek gibi bir yanlışlığa düşmemesi için onların çocukları ile olan ilişkilerini kontrol etmiş ve bazı genel prensipler koymuştur. Mesela hangi surette olursa olsun anne babanın çocuklarını aldatması, onlarla olan muamele ve münasebetlerinde umursamaz bir tavır takınması doğru değildir. Abdullah ibn Âmir anlatıyor:

Bir gün annem beni çağırdı. Resûlullah (s.a.s.) da evimizde oturuyordu. Annem:

- Gel, sana bir şey vereceğim, dedi. Resûlullah (s.a.s.) anneme:
- Ona ne vermek istemiştin, dedi. Annem:
- Bir hurma vermek istemiştin, cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:
- Bil ki ona bir şey vermeyecek olsaydın, sana bir yalan günahı yazılırdı.⁷⁶

Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır, “Kim bir çocuğa, ‘Buraya gel, sana bir şey vereceğim.’ der de sonra vermezse bir yalan günahı yazılır.”⁷⁷

Özde Doğruluk

İnsanın sözü gibi özü de doğru olmalı, içi kötü duygu ve düşüncelerden arınmış bulunmalıdır. Sözü ile özü arasında ayrılık olmamalıdır. Böyle olduğu takdirde çevresine güven verir. Özde doğruluğu şu hadis-i şerif ne güzel ifade ediyor: “Kişinin imanı doğru olmaz kalbi doğru olmadıkça. Kalbi doğru olmaz dili doğruları söylemedikçe. Kişi Cennet’e giremez komşusu kötülüğünden emin olmadıkça.”⁷⁸ Bu açıdan Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) dilin ve kalbin uyum içerisinde olmasını ve her ikisinin de istikamet üzere bulunmasını tavsiye etmektedir. İster büyüklerin çocuklara, isterse çocukların kendi akranlarına olsun verdikleri sözlerde durmalarını sağlama doğruluk ahlakının yerleştirilmesi

açısından oldukça önemlidir.

Dostları Ziyaret

İslam dini, Müslümanları birbirlerinin kardeşleri olarak ilan etmiş ve onlara birbirlerini sevip saymalarını, birbirlerine yardımcı olmalarını emretmiştir. İnsanlar arasında sevginin yerleşmesine yardımcı olan en önemli sebeplerden birisi ziyaretlerdir. Bu bakımdan İslam, ziyaretlere büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde, Allah için bir hastayı veya bir Müslümanı ziyaret eden kişinin Cennet'teki yerini hazırladığını haber vermiştir.⁷⁹

Ziyaretler, sevgi ve güven duyuları gelişmiş, bireyleri, birlik ve beraberlik içinde yaşayan toplumların doğmasına sebep olur. Müslümanlar, ziyaret yolu ile birbirlerini daha yakından tanımak imkânını bulurlar. Sıkıntılarını, problemlerini öğrenirler. Pek çok konuyu aralarında görüşüp, birlikte karar verme imkânına sahip olurlar. Toplum içinde yalnız olmadıkları duygusunu kazanır ve geleceğe ümit ve güvenle bakarlar. Sevinçli ve üzüntülü anlarında çevrelerinde gördükleri kardeşleri, onlar için bir huzur kaynağı olur. Müslüman fert, anne ve babasından başlamak üzere, bütün yakınlarını, komşularını, tanıdıklarını, arkadaşlarını ve dostlarını ziyaret etmelidir. Özellikle bayramlar ziyaret için uygun günlerdir. Düğün, sünnet, ölüm gibi olaylardan sonra tebrik veya baş sağlığında bulunmak için de ziyaretler yapılır.

Ziyaretlerde bazı hususlara dikkat etmek, ziyaret kurallarını titizlikle yerine getirmek gerekir. Bunlara uyulmaması durumunda çoğu zaman ziyaretten beklenen fayda elde edilemez. Hatta böyle ziyaretlerde Allah'ın rızası gözetilmeye çalışılırken, insanların üzüntü ve sıkıntıya girmelerine sebep olma riski bile ortaya çıkar. Bunun için ziyaret kurallarına titizlikle uyulmalıdır. Şöyle ki:

1 - Ziyaret için uygun bir zaman seçilmelidir. Genel olarak uyku, yemek ve iş saatlerinde ziyarete gitmemeye özen gösterilmelidir.

2 - Temiz ve derli toplu bir kıyafet giyilmeli, kir pas içinde, dağınık elbiselerle ziyarete gidip insanlar rahatsız edilmemelidir.

3 - Mümkünse önceden, ziyarete gidileceği haber verilmeli ve verilen saate de uyulmalıdır.

4 - Ziyarete gidilen eve kapı çalınarak, selam verilerek girilmeli, ev sahibinin hâl ve hatırı sorulup sevinç ve kederi paylaşılmalıdır.

5 - Ziyaret fazla uzatılmamalıdır. Ziyaret edilen kimseleri sıkacak ve üzecek söz ve davranışlardan sakınılmalı, güler yüzlü ve tatlı sözlü olunmalıdır.

6 - Ziyaretlerde dedikodu ve gıybet yapılmamalı, hoş olmayan hususlar konuşulmamalıdır.⁸⁰

Elbisede Görgü

Mali gücü yeterli olan kişilerin yine mali güçlerini yansıtacak seviyede giyinmeleri bir kibir ya da gurur mânâsı taşımamaktadır. Sahabeden Avf ibn Malik babasından naklen diyor ki, “Üzerimde sıradan bir elbise olduğu hâlde Resûlullah’ın (s.a.s.) yanına gelmişim. Bana, ‘Senin malın yok mu?’ diye sordu. ‘Evet, var!’ cevabıma, ‘Hangi çeşit maldan?’ diye sordu. ‘Her çeşit maldan Allah bana vermiştir. Deve, sığır, davar, at, köle, hepsinden var.’ demem üzerine, ‘Öyleyse Allah Teâlâ Hazretleri sana bir mal verdiği vakit Allah’ın verdiği bu nimetin eseri ve fazileti senin üzerinde görülmelidir!’ buyurdular.”⁸¹

Rivayetlerde Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) kaftan cinsi elbiselerden giydiği anlaşılmaktadır. Misver ibn Mahreme rivayet ediyor: “Resûlullah (s.a.s.), ashabına bir kısım kaftanlar dağıttı. Fakat babam Mahreme’ye bir şey vermedi. Bunun üzerine babam, ‘Haydi Resûlullah’a (s.a.s.) gidelim!’ dedi ve beraber gittik. Bana, ‘Gir de Aleyhissalatu vesselam’a geldiğimi haber ver!’, dedi. Ben de haber verdim. Resûlullah (s.a.s.), üzerinde dağıttığı kaftanlardan biri olduğu hâlde dışarı çıktı ve ‘Bunu senin için sakladık Mahreme!’

dedi. Sonra Resûlullah (s.a.s.) babama baktı ve “Mahreme razı oldu!” buyurdu.⁸²

Kaftan cinsi elbiseleri giymesinin yanı sıra Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) çizgili kumaştan elbiseleri daha çok sevdiğini anlıyoruz. Enes (r.a.) şöyle rivayet ediyor: “Resûlullah (s.a.s.) en çok, hibere (Yemen’de mamul, çubuklu kumaş) giyinmemizi severdi.”⁸³

Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) en güzel elbiselerden giydiği rivayeti de bulunmaktadır. Efendimiz’in (s.a.s.) bu tutumu sahabenin daha sonraki dönemlerde giyim tarzlarına da yansımıştır. Şimdi aktaracağımız rivayet sadece bu durumu tespit etmekle kalmaz, aynı zamanda temsil fonksiyonu olan görevlerde bulunan kişilerin özellikle iyi ve güzel bir tarzda giyinmelerinin gereğine de işaret eder. İbn Abbas anlatıyor: “Hariciler ortaya çıktığı zaman Hz. Ali’nin (r.a.) yanına geldim. Bana, ‘Şu Harici gruba bir uğra, nasihat et!’ dedi. Ben de mevcut Yemen elbiselerinin en güzelini giydim. Harurilerin yanına vardım. Bana, ‘Hoş geldin ey İbn Abbas! Bu elbisen de ne böyle?’ dediler. Ben, ‘Beni ayıplıyor musunuz? Ben Resûlullah (s.a.s.) üzerinde mümkün olan en güzel elbiseyi gördüm!’ dedim.⁸⁴

Yeni elbise giymenin adabından birisi de dua etmektir. Bu dua, kişinin Cenâb-ı Hak’ın muhafazası ve emniyeti altına girmesine önemli bir vesile olmaktadır. Ebû Ümâme anlatıyor: “İbn Ömer (r.a.) yeni bir elbise giymişti ve şöyle dua etti: ‘Örtünebilmemi temin eden ve beni güzelleştiren bir elbise giydiren Allah’a hamd olsun.’ Sonra şunu söyledi:

Ben Resûlullah’ı (s.a.s.) dinledim:

Kim yeni bir elbise giyer, böyle söyler, daha sonra da eskittiği elbiseyi sadaka olarak birisine verirse, sağken de öldükten sonra da Allah’ın himayesi, hıfzı ve koruması altında olur.”⁸⁵

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) zellikle sarı elbiseden hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Ali'den (s.a.s.) gelen bir rivayet, sarı renkli elbiseyi Hz Ali'ye (s.a.s.) yasakladığı yönündedir. Ancak bu yasaklama umumi değil hususidir. Zaten Hz. Ali (r.a.) bu noktaya dikkat çekerek, "Resûlullah (s.a.s.), bana altın yüzük takmayı, sarıya boyanmış elbise giymeyi yasakladı. Ama ben bunları size de yasakladı demiyorum." demiştir.⁸⁶ Ancak yle anlaşılıyor ki Efendimiz'in (s.a.s.) bu hususi yasağı bazı sahabeler için de geçerli olmuştur.

Ancak bazı rahatsızlık durumlarında ipek elbisenin giyilebileceğine dair cevazı bizzat Peygamber Efendimiz (s.a.s.) vermiş bulunmaktadır. Bir rivayette şöyle denilmektedir: "Resûlullah'a (s.a.s.) bittin şikâyet ettiler. Aleyhissalatu vesselam onlara ipek gömlekler giymeye izin verdi."⁸⁷

El Sıkışma

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ashabıyla karşılaştığı zaman özellikle Cuma ve Bayram namazlarından sonra tebrikleşirken el sıkışmıştır.⁸⁸ Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) el sıkışma ile ilgili olarak, "İki kimse karşılaştığı zaman, birbirleriyle musafaha edip, aziz ve celil olan Allah Teâlâ'dan (c.c.) birbirleri hakkında af talep ederlerse, daha

yerlerinden ayrılmadan Cenâb-ı Hak (c.c.) ikisinin de günahlarını affeder.”⁸⁹ şeklinde oldukça önemli bir müjdesi bulunmaktadır. Bu hadis-i şerife göre, el sıkışma ile birlikte, birbirine duâ etmek ve Allah Teâlâ’dan (c.c.) af talebinde bulunmak da önemlidir.

Sahabe efendilerimiz birbirleri ile el sıkışıyorlardı.⁹⁰ Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki, “El sıkışın ki kalblerdeki kin gitsin, hediyeleşin ki birbirinize sevgi doğsun ve aranızdaki düşmanlıklar bitsin.”⁹¹

Hz. Peygamber’in her karşılaşmada musafaha yaptığı,⁹² musafahayı iki eliyle yaptığı⁹³ ve elini muhatabından önce çekmediği⁹⁴ rivayet edilmiştir. Diğer yandan musafahanın, selamlaşmanın tamamlayıcısı olduğu da bildirilmiştir.⁹⁵

Güven Duyulma Ahlakı

Güven ve itimat çocukluk çağından peygamberlik dönemine kadar, Efendimiz Muhammed’in (s.a.s.) nitelendiği asil bir ahlaktır. Müşrikler dahi Efendimiz’i (s.a.s.) ‘doğru’ ve ‘güvenilir’ (es-Sâdık, el-Emin) olarak tarif etmişlerdir. İnsanların kendisinden emin olduğu, güven duyduğu kişinin Cennet’e girişi de neredeyse o katiyettir denilebilir. Çünkü Efendimiz (s.a.s.) böyle bir insanın Cennet’e giriş katiyetini bizlere şu şekilde haber vermektedir. Ebû Said’in rivayetine göre Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki:

– Kim temiz rızık yer ve doğru faaliyetlerde bulunur, halk da bir kötülük gelmeyeceği hususunda ona güven duyarsa bu kişi Cennet’e girdi demektir. Bunun üzerine bir sahabi:

– Ey Allah’ın Resûlü! Bugün insanlar arasında böyleleri çoktur, dedi. Aleyhissalatu vesselam da:

– Benden sonraki zamanlarda da olacaklar, buyurdu.⁹⁶

Kendisine güven duyulma ahlakını, kalp ve ruhunun derinliklerine yerleştirebilmiş, bu ahlak ile doğru orantılı bir şekilde de çevresindeki insanların kendisinden hep hayır umduğu bir insanın

‘en hayırlılar’ kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Buna mukabil kötülük planlayıp, kötülüğünü icraya kalkışan, çevresindeki insanların kendisine güvenmediği ve davranışlarından emin olamadığı insanların da ‘en şerliler’ kategorisinde yer alacağını Efendimiz (s.a.s.) şu şekilde haber vermektedir:

- Size en hayırlınız ve en şerlinizin kim olduğunu haber vereyim mi, buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Cemaat:
- Evet, haber veriniz, dedi. Resûlullah (s.a.s.):

- En hayırlınız, kendisinden hayır umulan ve kötülüğü dokunmayacağı hususunda emin olunandır. En şerliniz ise kendisinden hayır ümit edilmeyen ve şerrinden de emin olunamayan kimsedir, buyurdu.⁹⁷

Çevresine güven ve itimat telkin eden, bunu iç mahiyetinde güzel bir ahlak hâline getiren insanın, Allah’a (c.c.) yönelişinde de bu güven duygusunun ne derece gerekli bir unsur olduğu şimdi aktaracağımız hadis-i şeriften anlaşılmaktadır. Ebû Hureyre’den rivayet olunduğuna göre Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki, “Allah’a duayı, size icabet edeceğinden emin olarak yapın. Şunu bilin ki Allah (c.c.) lüzumsuz işlerle oyalanan kalbin duasını kabul etmez.”⁹⁸

Güzel Huylu Olma

Uslu, sessiz, sakin olma, heyecana kapılmayıp öfkeyi yenme, nefsine hâkim olup kızmama ve gücü yettiği hâlde affetme durumuna güzel huyluluk denir. Güzel huy, hoş gitmeyen şeyler karşısında sabredip tahammül gösterme, tahrik edici sebepler karşısında soğukkanlılığını koruma, ağırbaşlı bulunma, acı ve ıstırap verici hareketlerle yüz yüze gelince de sabretme gibi anlamlara gelen güzel bir ahlaktır.

Allah'ın razı olduğu ahlaki özelliklerin başında güzel huy gelir. Bu ahlak bütün iyi huyların kaynağıdır. İlim onu öğrenmekle elde edilebildiği gibi, güzel huy da onu elde etmeye çalışmakla meydana gelir. Güzel huy, aynı zamanda öfke duygusunu kontrol edebilmekle de yakından ilgilidir. Öfkesini yenemeyen ya da kontrol edemeyen kimselerin güzel huylu olabilmeleri de güçtür.

İnsan seçkin bir varlıktır. Allah Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri, hiçbir yaratılmışı vermediği akıl, zekâ, vicdan, ruh yüksekliği, merhamet, şefkat, acıma ve yardım etme, hürmet, saygı vb. üstün vasıfları sadece insana vermiştir. Bu açıdan insan yaratılmışların en kıymetlisidir. Kusurları görmeme, insanları bağışlama, diyalog adına herkese açık olma gibi tavırların hemen hepsi bu temel vasıftan kaynaklanır.

Haberlerin Kontrol Edilmesi

İslam'ın ilk günlerinden günümüze kadar, toplum içinde yayılan

haberlerin doğruluğunun araştırılmadan kabul edilmesi çeşitli anlaşmazlıklara sebep olduğu gibi huzursuzluk ve problemlerin de kaynağı olmuştur. Bu sebeple Müslümanlar'ın böyle bir konuda nasıl davranacakları Kur'ân-ı Kerim âyetiyle belirlenmiştir. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: “Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın. Yoksa gerçeği bilmeyerek, birtakım kimselere karşı fenalık edip sonra da yaptığınıza pişman olursunuz.”⁹⁹

Bu ilahî emirden, geniş bir sahayı kapsayan oldukça önemli bir ilke ortaya çıkmaktadır. Bu ilke ışığında, bir Müslüman'ın, güvenilir olmayan bir kimsenin getirdiği bir habere dayanarak bir şahıs, grup veya topluluğa düşmanlık hisleri ile dolmasının caiz olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu âyetin anlamı geneldir. Âyet fasık olan birinin getirdiği haber karşısında, o haberi süzgeçten geçirmeyi ve tedbirli davranmayı istemektedir. Görevlerini tam olarak yapan doğru kimselerin getirdikleri haber ise güvenilirdir. Fasıkın getirdiği haber ise bunun istisnasıdır. Sadece görevlerini tam yapan doğru kimselerin haberini almak, tedbirli davranmak prensibinin bir parçasıdır. Çünkü doğru kişi doğru haber kaynaklarından birisidir. Doğru haber getiren kimselere güvenme konusunu abartıp bütün kaynaklardan ve bütün haberlerden şüphe etmek ise paranoya sınırlarına ulaşma ve güven prensibine aykırılık anlamına gelir. Böyle bir durum hayatın akışına

ve toplum içinde düzenin sağlmasına engeldir.

Hastaları Ziyaret

Hasta ziyareti Peygamberimiz'in (s.a.s.) sünnetidir. O, hastaları ziyaret eder, müminlere de bunu tavsiye ederdi.¹⁰⁰ Hasta bir mümini ziyaret eden kişi hem hastaya moral vermiş olur hem de kendisi sevap kazanır.¹⁰¹

Kıyamet günü Allah Teâlâ'nın, "Falan kulum hastalandı da sen onu ziyaret etmedin, etseydin beni onun yanında bulacaktın." diyeceğini bir kudsî hadis ile bize bildiren Resûlullah,¹⁰² Hz. Âişe'nin nakline göre ailesinden hasta olan birine şöyle dua ederdi: "Ey insanların Rabbi olan Allah'ım! Bu ızdırabı gider. Şifayı veren sensin, senden başka kimse şifa veremez."¹⁰³ Yine O (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Vücudunun ağrıyan yerine elini koy ve üç defa Bismillah dedikten sonra yedi kere şöyle de, ' Hissettiğim hastalığın zararından ve tehlikesinden Allah'ın yüceliğine ve kudretine sığınırım.'¹⁰⁴ Eğer hasta, ağır ise ona kelime-i tevhîd telkin edilir.¹⁰⁵ Hasta yanında daima hayır konuşulur.

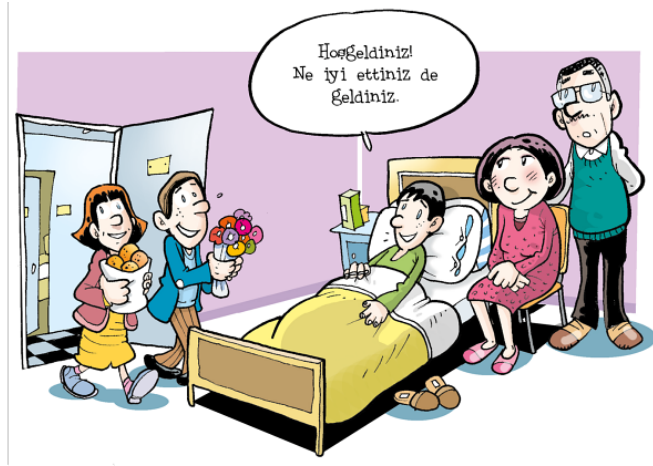
Resûlullah (s.a.s.), müslim, gayrimüslim ayırt etmeden hastaları ziyaret etmiştir.¹⁰⁶ Hasta ziyareti Müslüman için bir görevdir. Çünkü Resûlullah (s.a.s.), müminleri bir vücudun organları gibi birbirlerine bağlı görmüş, "Sevilmede, merhamet ve şefkate müminleri bir vücut gibi görürsün. O vücudun herhangi bir azası rahatsız olursa diğer azalar da onunla beraber ızdırıp duyarlar."¹⁰⁷ buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.s.), Müslüman'ın Müslüman üzerindeki beş hakkından söz ederek şöyle buyurmuştur: "Onunla karşılaştığında selam ver, seni davet ederse icabet et, senden nasihat isterse nasihat et, aksırır da Allah'a hamd ederse ona 'Yerhamukâllah!' de, hastalandığında ziyaret et, öldüğünde cenazesini teşyi et."¹⁰⁸

Allah Resûlü (s.a.s.) en insanî duygularla donatılmış bir yardımlaşma ve kardeşlik ortamı oluşturmuştur. Hasta ziyareti,

insanî duygulardan biridir. Çünkü hasta, kendisine yapılan ziyaretlerle yalnızlık hissetmez, ölüm karşısında kendini biçare görerek bedbahtlık ve ümitsizliğe düşmez, acıları hafifler. Resûlullah'ın (s.a.s.) yaptığı gibi hasta kimse Müslüman değilse bile ziyaretine gidilir.

Enes ibn Malik'ten rivayet edilen hadiste şöyle denilmektedir: “Resûlullah'a (s.a.s.) hizmet eden gayrimüslim bir köle vardı. Bir gün hastalandı. Hz. Peygamber (s.a.s.) onu ziyaret için geldi ve başucuna oturdu. Ona, ‘Müslüman ol.’ dedi. Köle yanında olan babasına baktı. Babası, ‘Ebu'l Kasım'a itaat et.’ dedi. Köle de Müslüman oldu. Nebi (s.a.s.) dışarı çıkarken şöyle buyurdu, “Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun.”¹⁰⁹

Hastalık hâlinde ne hasta, ne de ziyaretçiler sabırsızlık göstermelidirler. Hastalığa kahırlanmak, feryat ve figan ederek ağlanıp sızlanmak hatta ölümü istemek iyi değildir. Resûlullah şöyle buyurmuştur: “Kendisine isabet eden bir zarardan dolayı sizden biriniz ölümü istemesin. Eğer mutlaka istiyorsa şöyle desin: Allah'ım. Benim için hayat hayırlı ise bana hayat ver, ölüm hayırlı ise beni öldür.”¹¹⁰

Erkeğin, kadın hastayı usulüne uygun ziyaret etmesinde sakınca yoktur.¹¹¹ Ziyaretçinin bütün gayesi hastayı yalnız olmadığına inandırmak, onu ümitlendirmek, moral ve yaşama sevinci vermektir.

Ağır hastaların psikolojik hâli ölüm düşüncesine meyillidir. Bu durumda hastaya, hiçbir nefsin zamanı gelmeden ölmeyeceği, her ömür için kararlaştırılmış bir zamanın bulunduğu ve bu zaman gelince hiçbir gücün onu öne alamayacağı gibi geciktiremeyeceğinin de Allah'ın bir kanunu olduğu söylenmelidir.¹¹² Hastaya, canı çeken şeylerden hediye götürmek adaptandır.¹¹³ Yine hasta zaman zaman yakınlarından sorulmalıdır. Bir ziyaretten sonra hastayla ilgiyi kesmek doğru değildir.¹¹⁴

Hayâ (Utanma) Duygusu

“De ki: Rabbim, hayâsızlıkları, açığıını, gizlisini, günah işlemeyi, haksız yere tecavüzü, hakkında hiçbir delil olmayan şeyleri Allah'a ortak koşmanızı, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”¹¹⁵

Efendimiz (s.a.s.) de, “Hayânın hepsi hayırdır.”¹¹⁶ buyurmuştur. Ayrıca “Her dinin bir ahlakı vardır. İslam'ın ahlakı da hayâdır.”¹¹⁷ buyurarak, bu duygunun Müslüman'ın hayatında tuttuğu yerin önemini vurgulamıştır. Diğer bir hadis-i şerifte ise “İman yetmiş küsur şubedir. En üst derecesi, “Lâ ilâhe illallah!” demek, en alt derecesi de geçenlere zarar verecek şeyleri yoldan gidermektir. Hayâ da imandan bir şubedir.”¹¹⁸

İbnü'l-Esîr bu hadis-i şerif ile ilgili olarak şöyle diyor: “Yaratılıştan gelen bir duygu olmasına rağmen utanma duygusu bu hadiste, imandan bir bölüm olarak verilmektedir. Çünkü utanma duygusu sayesinde bir kimse günahlardan uzaklaşır. Dolayısı ile utanma duygusu, kişi ile günahların arasına girerek, onu günah işlemekten alıkoyar. Hadiste utanma duygusunun, imanın bir parçası olduğunun ifade edilmesi, imanın dışa yansımalarının, Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak şeklinde tezahür etmesinden dolaydır. Utanma duygusu sebebiyle günahlardan uzaklaşılınca, utanma duygusu imanın bir bölümü gibi olur.”¹¹⁹

İbni Mesud'un rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), “Allah

Teâlâ'dan gerektiği gibi hayâ ediniz.” buyurmuş ve kendisine, “Ya Resûlallah! Allah'tan gerektiği şekilde nasıl hayâ edebiliriz?” denilmişti. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Kim başını ve başında yer alan organları, karnını ve karna bağlı organlarını korur, dünya hayatının süsüne kendini kaptırmaz, ölümü, çürüyüp yok olmayı unutmazsa o kimse, Allah Teâlâ'dan gereği gibi hayâ etmiş olur.”¹²⁰

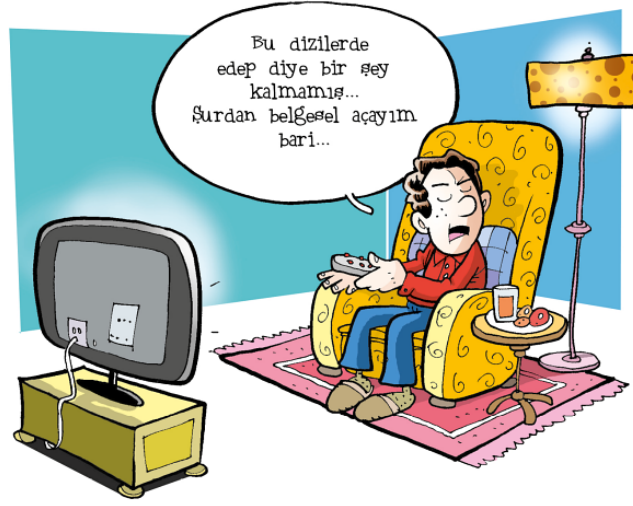
Dinin teşvik ettiği utanma duygusu ile çekingenliği, pısrıklığı, pasif kalmayı ve görev ihmaline götüren benzeri diğer ruh hâllerini birbirinden ayırmak gerekir. Mesela, kadınların kendilerine has dinî bilgileri öğrenme konusunda utangaçlık göstermeleri doğru değildir. İstedikleri bilgileri hemcinslerinden öğrenme imkânına sahip değillerse konuyu, usulünce o konuda bilgili saydıkları dindar erkeklere sorup öğrenmekten de çekinmemelidirler. Zira çekinme sebebiyle bu bilgilerin öğrenilememesi, birtakım dinî görevlerin yerine getirilememesine ya da yanlış uygulamalara sebep olacaktır.

Efendimiz (s.a.s.), Müslüman hanımların sorduğu özel sorulara usulünce cevap vermiş,¹²¹ çok kere de bu bilgileri Hz. Aişe (r.anha) aracılığı ile aktarmıştır. Dinî bilgileri öğrenme konusunda utangaçlık göstermeyen hanımlar hakkında, Hz. Aişe'nin söylediği şu sözler dikkat çekicidir, “Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Utanma duyguları onları dinlerini iyice öğrenmekten alıkoymuyordu.”¹²²

Dünya ve ahiret saadetine kavuşmak isteyen kişi edep ve hayâ sahibi olmalıdır. Edep ve hayâsı olmayan bir kimseden hayır beklemek mümkün değildir. Hayâ ile iman birbirini tamamlar, biri gidince diğeri de gider. Çirkin ve ahlaksız bir manzara ile karşılaştığında utanan, başını öne eğen ve yüzü kızaran bir insan utanma duygusu taşıyan bir kimsedir. Çünkü insanlık şerefiyle bağdaşmayan bu manzaradan kalbi sıkıntı duymuş, duyguları incinmiş, vicdanı rahatsız olmuştur.

Efendimiz (s.a.s.), “Utanma duygusu ancak hayır getirir.”¹²³ buyurmuş, benzer bir lafızla da “Utanmanın her türlü hayırdır.”

diyerek bu konunun önemini belirtmiştir.¹²⁴

Utanma duygusuna sahip bir insanı, kötü bir işten caydırmak için ona, “Utanmıyor musun?” demek yeterlidir. Büyüklerimiz, “İnsandan utanmayan Allah’tan da utanmaz.” demişlerdir.

Utanma duygusu taşıyan bir kimse, sadece insanların gördüğü yerde değil, insanların görmediği yerde de kötülükten kaçınan kimsedir. Böyle kimselerin ruh sağlıkları yerinde ve vicdanları da rahattır. Onları daima gülyüzlü, mütevazı ve güvenilir insanlar olarak görürsünüz.¹²⁵

Utanma duygusuna sahip bir insanda hile, yalan, sahtekârlık, hırsızlık, kovuculuk, rüşvet, kin, iftira gibi kötülükler olmaz. İnsan utanma perdesini yitirince yaptığının hesabından korkmaz, fakir-fukaranın malını talan eder, musibettede ve zayıfların gözyaşlarından yüreği sızlamaz.

Utanma duygusu, kalbi bozan günahlara karşı bir engeldir. Ayrıca insanın iman kuvvetini ve edep miktarını belirler. Utanma duygusu hayrın direğidir ve karıştığı her iyiliğin temel unsurudur.

Hayırsever Olma ve Yardım Etme

Normal bir insan herkese yardımda bulunmaktan mutluluk duyar. İnsanların birbirlerine yardım etmesi, kendisi için istediği bir şeyi,

başkaları için de istemesi toplum huzurunun esaslarındandır.

İyilik yapmanın biçimleri ve yöntemleri şartlara ve ortamlara göre değişir. Her zaman doğrudan olması gerekmez. İyilik ve merhamet, Allah'ın hoşnutluğunu arama arzusu, dünyevî menfaatler gözetme gibi maddî kaynaklı endişelerden arınmışlıktır. Ayrıca yardımseverlik duygularının, başkalarının rahat ve selametini arzu edip gerçekleştirmeye çalışmanın imanî bir boyutu da vardır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Sizden biriniz kendi nefsi için sevip istediği bir şeyi kardeşi (veya komşusu) için de sevip istemedikçe, gerçek mümin olamaz."¹²⁶

Allah'ın rızasını kazanmaya azimli, muhtaçlara karşı kalbi merhamet duyguları ile dopdolu, gerektiğinde başkalarının dertlerini kendi problemlerinden önceye alabilecek kadar diğerkâm olabilme önemlidir. Allah'tan çekinen ve O'nun takva korunağına sığınan, O'nun hoşnutluğunu ısrarla arayan insanlar olarak hayırseverlik ve yardım duygularının gereğini yerine getirmeye çalışma, elbette yüksek seviyede semereler verecektir. Böyle bir davranışın uhrevî mükâfatının ise hiçbir gözün görmemiş, hiçbir kulağın duymamış,

hiçbir beşerin aklının köşesinden bile geçmemiş oranda olacağı açıktır.

İlim Öğrenme

Bilgi bir üstünlük sebebidir çünkü Kur'ân-ı Kerim'de, “Kime hikmet verilmiş ise ona çok hayır verilmiş demektir.”¹²⁷ buyurulmuştur. Âyetteki hikmet, faydalı olan bilgi demektir. İnsanlığa faydalı olan bilgi, ona sahip olan için elbette bir üstünlük vesilesidir. Allah Teâlâ bilenlerle bilmeyenlerin aynı kefeye konmasının doğru olmayacağını bildirmiş ve “(Ey Muhammed!) De ki, ‘Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?’ Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür.”¹²⁸

İlim ile ilgili bu açıklamalardan sonra Efendimiz'in (s.a.s.) ilim ile ilgili aydınlatıcı beyanlarına bakmaya çalışalım. Peygamberimiz (s.a.s.) her vesile ile ilmin üstünlüğüne dikkat çekmiştir. Bir defasında Ebû Zer'e (r.a.) hitaben şöyle buyurmuştur: “Ey Ebû Zer! Sabahleyin evinden çıkıp Kur'ân'dan bir âyet öğrenmen, senin için yüz rekât nafîle namaz kılmaktan daha hayırlıdır. Yine sabahleyin evinden çıkıp, kendisiyle amel edilsin veya edilmesin, ilimden bir bölüm öğrenmen, senin için bin rekât nafîle namazdan daha hayırlıdır.”¹²⁹ buyurmuştur.

Bir başka hadis-i şerifinde Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Allah kimin için hayır murad ederse onu dinde derin anlayış sahibi kılar.”¹³⁰

Bilginin, zorlayıcı bir sebep olmadıkça gizlenmesi, insanlardan saklanması da hoş görülmemiştir. Bu husustaki uyarı oldukça açıktır. Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki, “Kim, bir ilimden sorulur, o da bunu saklar söylemezse (kıyamet günü) ateşten bir gem ile gemlenir.”¹³¹

İnsanların kendisi ile doğruyu bulabilecekleri, hidayete erebilecekleri dini bilginin, büyük zenginliklerle kıyas dahi edilemeyeceğini Efendimiz (s.a.s.) şu şekilde beyan buyurmaktadır:

“Allah’a yemin olsun, senin vesilenle bir tek kişiye hidayet verilmesi, kıymetli develerden müteşekkil sürülerden daha hayırlıdır.”¹³² O dönemde devesi olan insan zengin sayılıyordu. Deve sürüsü sahibi ise parmakla gösterilecek kadar azdı. İşte Efendimiz (s.a.s.) böyle bir kıyas ile ilahî hidayet ve bu hidayete bilgi planındaki vesileliğin önemine parmak basmaktadır.

Büyük sahabi İbn Abbas (r.a.) ilim adabı ile ilgili oldukça önemli bir davranış şeklini bize şöyle anlatıyor: “İnsanlara haftada bir kere hadis anlat. Buna uymazsan iki kere olsun. Daha çok yapmak istersen üç olsun. Sakın halkı Kur’ân’dan usandırma! Halk kendi meselelerini konuşurken, senin onlara gelip, sözlerini keserek, bir şeyler anlatıp onları bıktırdığını görmeyeyim. Onlar konuşurken sus ve dinle. Onlar sana gelip, “Konuş!” diye talepte bulunurlarsa konuşursun.”¹³³

Ahlaki veya dini bilginin aktarılmasında ‘anlaşılabilirlik’ önemli bir özelliktir. Bazı insanlar kapalı, ne demek istendiği pek anlaşılamayan bir tarz ve tutum ile kendilerini “derin bilgi sahibi” göstermeye çalışabilirler. Bu tutum ve davranış bizatihi yanlış olduğu gibi, insanların anlayış seviyelerine uygun şekilde konuşmaya da zıt bir durumdur. Hz. Ali (r.a.), “İnsanlara anlayacakları şeyleri anlatın. Allah ve Resûlü’nün tekzip edilmelerini ister misiniz?”¹³⁴ diyerek, özellikle de dini bilgilerdeki aktarımın üslup açısından anlaşılabilirliği ve sadeliğinin gereğine dikkat çekmiştir. İbn Mesud (r.a.) da “Bir topluluğa akıllarının almayacağı bir şey söylerseniz mutlaka bu onların bir kısmı için fitne olur.”¹³⁵ demektedir. Yaşayışına düzgün bir yön vermek ve başkalarına Allah’ın rızasını gözeterek öğretmek için ilim tahsil eden kimse Allah yolundadır ve Allah’ın hoşnut olduğu bir işle meşgul demektir.

Ebu’d-Derdâ şöyle anlatıyor: “Ben Allah’ın Peygamberinden işittim, şöyle buyurmuştu, ‘Her kim bir yola girer ve onda ilim isterse, Allah onun için Cennet’e giden bir yolu kolaylaştırır. Melekler ilim öğrenenlere, yaptıklarından hoşlandıkları için

kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde olanlar, hatta sudaki balıklar ilim öğrenen kimseye Allah'tan yardım ve bağış dilerler. İlim sahibinin âbiden (ibadet edenden) üstünlüğü, ay'ın diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler ne dinar ne de dirhem miras bırakmadılar, ancak ilim miras bıraktılar. Şu hâlde o ilmi alan büyük paye almış demektir.”¹³⁶

Bu hadis-i şeriften şu hususları öğrenmekteyiz:

a. İlim öğrenmek için harcanan çaba, Allah yolunda harcanmış bir çabadır ve insanı Cennet'e götürür. Daha açık bir ifade ile ilim yolu Cennet yoludur ve ne güzel bir yoldur. Bu yola giren kimseye melekler yardımcı olur. Yalnız melekler değil, yerde ve göktekiler bu öğrenciye dua eder, Allah'ın onu bağışlamasını isterler.

b. Âlim ile âbid arasında ay ile yıldızlar arasındaki fark vardır. Çünkü bilgin, bilgisi ile çevresini aydınlatır ve içinde yaşadığı topluma hatta bütün insanlara ışık tutar, yol gösterir. Âbidin, her ne kadar yaptığı nafil ibadetler övülmeye değer ise de başkalarına bir faydası olmaz. İbadeti ancak kendisine fayda sağlar. İlmi tercih eden ise öğrendiği bilgi ile hem kendisine hem de çevresine faydalı olur.

c. Âlimlerin, peygamberlerin vârisleri olduğu da müjdelenmektedir. Peygamberler miras olarak ilimden başka bir şey bırakmamışlardır. Âlimler de ilim öğrenme yolunu seçmekle peygamberlerin vârisleri olmak gibi bir şerefi kazanmış olmaktadır.

Allah Teâlâ Peygamberimiz'e şöyle emrediyor: “(Ey Muhammed!) De ki, ‘Rabbim, benim ilmimi artır.’¹³⁷ Peygamberimiz (s.a.s.) de bu emre uyarak, ‘Allah’ım, bana öğrettiğin ilimden beni faydalandır, faydalı olacak ilmi bana öğret. İlmimi artır. Her hâl üzere Allah’a hamd olsun.’¹³⁸ diye dua etmiştir. Peygamberimiz, Allah'ın kendisine verdiği ilimden faydalandırmasını istemiş, başka bir duasında da kendisine faydalı olmayan ilimden Allah'a sığınmıştır.

İnsan niçin ilim öğrenir? İlim sahiplerinin diğer insanlara göre derecelerinin bu kadar üstün olmasının sebebi nedir? Bu sorunun cevabını Kur’ân-ı Kerim şu şekilde vermektedir: “Kulları içinde

ancak âlimler, Allah'ı lâzım geldiği tarzda tazim ederler.”¹³⁹ Bunun bir sebebi âlimlerin Allah Teâlâ'yı daha iyi tanınması ve O'nun peygamberleri aracılığı ile insanlara gönderdiği mesajları daha iyi kavramasıdır denilebilir.

Peygamberimiz (s.a.s.) iki şeyin gıpta edilmeye değer olduğunu bildiriyor. Bunlardan biri, Allah'ın kendisine mal verip de o malı Allah yolunda harcamaya muvaffak kıldığı kimse. Diğeri de kendisine hikmet (ilim) verip de o ilim gereğince hükmetmesini ve başkasına da o ilmi öğretmesini nasip ettiği kimse.¹⁴⁰ Demek ki insan, öğrendiği ilmin gereğini yapacak ve aynı zamanda onu başkalarına da öğretecektir. Böyle yapan kimseye gıpta edilmesinde bir mahzurun olmayacağı anlaşılmaktadır.

Okuma yazma, bilgi edinme, edindiği bilgiden faydalanma ve başkalarını da faydalandırma hakkında Peygamberimiz (s.a.s.), “İlim öğrenmek her Müslümana farzdır.”¹⁴¹ buyurmuştur. Görülüyor ki dinimiz okumaya ve bilgi sahibi olmaya büyük önem vermiştir. Peygamberimiz'in şu sözü de bunu teyit etmektedir: “Hikmet ve ilim müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır.”¹⁴² Feyzu'l-Kadir'de şöyle bir hadis-i şerif de vardır: “İlim Çin'de (Çin gibi uzak bir yerde) de olsa alınır.”¹⁴³

Bugünkü teknolojinin, ilim ürünü olduğunda şüphe yoktur. Dinimizin ilim tahsil etmeye neden bu kadar önem verdiği,

günümüzde ilim, fen ve teknoloji sahasındaki süratli gelişmeye bakıldığında daha iyi anlaşılmalıdır. İlmin her çeşit ürününden faydalanırken Müslümanlar'ın ilimle meşgul olmamaları düşünülebilir mi? Hz. Ali'ye (r.a.) izafe edilen bir söz şöyledir: “İlim maldan hayırlıdır. Çünkü malı sen koruyacaksın, hâlbuki ilim seni korur.” Efendimiz (s.a.s.) buyuruyor: “Ya öğretene, ya öğrenene, ya dinleyene, ya da ilmi seven ol. Fakat beşincisi olma (yani bunların dışında kalma) helâk olursun.”¹⁴⁴

Buraya kadar aktardıklarımıza ilave olarak, ilim adabı ile ilgili özellikle genç kardeşlerimizi ilgilendirebilecek şu inceliklere de temas etmiş olalım:

1. Öğrenmenin katiyen anne-baba zoruyla olduğu düşünülmemeli.
2. Başarısızlık ilk anda gözü korkutmamalı.
3. Derse hazırlıklı ve istekli girilmeli, öğretmen can kulağıyla dinlenmeli.
4. Anlaşılmayan konular mutlaka tekrar sorulmalı.
5. Başarılı öğrencilerle başarının sırlarına ilişkin istişareler edilmeli.
6. Her zaman düzenli ve programlı olunmalı.
7. Ders çalışmak için rahat edilebilecek yer seçimi önemsenmeli.
8. Dersi tam anlamadan diğer konulara geçilmemeli.
9. Öğrenilenler pratik itibarı ile uygulanabilir seviyede ise uygulanmalı.
10. Öğrenmekten soğutacak, bilgi düşmanı yapacak kişilerle ilişki kesilmeli.
11. Öğretenlere karşı saygılı ve mütevazı olunmalı.

İnsanlarla Konuşmada Görgülü Davranma

Allah Teâlâ'nın (c.c.) insanlara verdiği nimetlerin başında, duygu ve düşüncelerini anlatabilme kabiliyeti gelir. Nitekim Rahman Sûresi'nde, “İnsana açık ve berrak şekilde düşünmeyi ve konuşmayı

öğretti.”¹⁴⁵ âyeti, söz söyleme kabiliyetinin bahşedildiğinin bir delilidir.

Kur’ân-ı Kerim’de, “Yine de sen kullarıma söyle, (inançlarını paylaşmayan kimselerle) en güzel bir biçimde konuşsunlar.”¹⁴⁶ hükmü beyan edilerek, kalplerin katılığının güzel ve tatlı sözlerle ortadan kaldırılabileceği hatırlatılmıştır.

Dinimiz ve vatanımıza karşı silahlı mücadele vermedikleri sürece, başka dinden insanlarla tatlı dille konuşma zaruridir. Allah Teâlâ (c.c.) Kur’ân-ı Kerim’de İsrailoğullarıyla yapmış olduğu kesin antlaşmayı aktarırken, “Bütün insanlarla güzellikle konuşacaksınız.”¹⁴⁷ buyurmuştur. Bugün Müslümanlar da insanlara güzel söz söyleme hususunda bu emrin muhatabıdır. Karşıdaki kim olursa olsun, hikmet ve güzel öğütle muhatabını ikna etmeye gayret sarf etmelidir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “Kötü söz; girdiği meclisi kirletir ve çirkinleştirir.”¹⁴⁸ buyurmaktadır.

Bütün bu açılardan karşılıklı konuşmalarda dikkat edilmesi gereken prensipleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Muhatabınıza önem verin, onu aşağılamayın, hakir görmeyin.
- Ahlakî sorumluluklarınıza azami derecede bağlı kalın, kaba ve küfürlü sözler kullanmayın.
- Maksadınızı vuzuh ile apaçık beyan edip anlatın. Karşınızdaki kişinin anlamasını, inanmasını veya yapmasını arzu ettiğiniz hususu tam olarak ifade edin.
- Gerçeği, hakikati söylemekten korkmayın ancak her hakikati her yerde söylemeniz gerekmediğini de bilin.
- Konuşmalarınızda en küçük bir alaylı kelime bile kullanmayın.
- Söylediklerinize inançla sarılın ve içten davranın.

İnsanların Kusurlarını Araştırmama

Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “Ey iman edenler! Kötü düşüncelerden çok sakının. Çünkü kötü düşüncelerin bir kısmı

günahtır. Birbirinizin gizli hâllerini de araştırmayın. Birbirinizi arkanızdan çekiştirmeyin. Hiç sizden birisi ölü kardeşinin etini çiğnemekten hoşlanır mı? Bundan hemen tiksindiniz değil mi? Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Muhakkak ki Allah tövbeleri çokça kabul edendir. Şefkati ve ihsanı çok boldur.”¹⁴⁹

Âyet-i kerîmede görebildiğimiz kadarıyla üç temel husus yasaklanmaktadır:

- a. Başkaları hakkında kötü düşünceler
- b. Başkalarının gizli hâllerinin araştırılması
- c. Başkalarının arkasından -şayet duyabilseler- onları üzecek derecede dedikodu yapma

Şimdi bu ana konuları birer birer ele almaya çalışalım:

Kötü Düşünce: Kötü düşünce, başkaları hakkında devamlı surette kötü yorumlar yapmaktır.

Hâlbuki bir kimsede, insanların iyi olduğu düşüncesinin esas olması gerekmektedir. Bir insanın kötülüğü, kesin delillerle ispata muhtaçtır. Herhangi bir insanın tutum ve davranışlarında var olduğu sanılan kötülük, delillendirilemediği müddetçe, o kişi iyi kabul edilmelidir. Hatta bu husus günümüz hukukunda, “Suç, ispat edilemediği müddetçe aslolan kişilerin suçsuzluğudur.” ifadesi ile formüle edilmiştir. İddia sahibine düşen görev, iddiasının ispatıdır. Dolayısı ile ispatı yapılamayan konular, birer ‘kötü düşünce, sanı’ olup, Allah katında da hukukta da delil olarak kabul edilmez. Kaldı ki Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “Böyle zannediyorum demekten sakınınız. Çünkü sadece zannetmek, sözün en yalan olanıdır.”¹⁵⁰ diyerek bizleri uyarmıştır.

Araştırma, soruşturma: Allah Teâlâ (c.c.), “Birbirinizin kusurunu araştırmayınız.” buyurmuştur. Kötü niyetle işlerin iç yüzünü anlamaya çalışmak doğru değildir.¹⁵¹ Bu konu oldukça hassastır. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “Gizli tarafları araştırmayınız. Allah,

kardeşinin gizli taraflarını araştıran bir kimsenin gizliliklerini ortaya koyar. Allah kimin ayıbının peşine düşerse de evinin içinde bile olsa, onu insanlara karşı mahcup eder.”¹⁵² diyerek, ayıp araştıran kimsenin sonucunu haber vermiştir. Esasen insanların gizli kusurlarını meydana çıkarıp ilan etmek, utanma duygusuna indirilen bir darbedir. Bu durumdaki insanlar belli bir süre sonra daha önceden gizleme lüzumunu hissettiği kusurları bu defa açıkça işlemeye başlar. Bu genel ahlak açısından da sakıncalı bir durumdur. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “Her kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah (c.c.) kıyamet gününde onun ayıplarını örter.”¹⁵³ buyurmuştur. Dolayısıyla kusur araştırmak değil, ayıpları örtmek esastır.

Dedikodu: Âyet-i kerîmede, “Birbirinizi arkanızdan çekiştirmeyin. Hiç sizden birisi ölü kardeşinin etini çiğnemekten hoşlanır mı? Bundan hemen tiksindiniz değil mi?” buyurulmuştur. Dedikodunun haram olduğu açıktır. Sahabeler dedikodu ile ilgili olarak:

– Söylediğimiz husus o kardeşimizde gerçekten varsa ne dersiniz, şeklinde Resûl-i Ekrem’e (s.a.s.) sormuşlardır. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.):

– Söylediğiniz husus o kimsede gerçekten var ise dedikodu etmiş olursunuz. Şayet söylediğiniz husus yoksa o zaman da iftira etmiş olursunuz,¹⁵⁴ diyerek konuya açıklık getirmiştir. Dolayısıyla bir kimsenin arkasından, duyduğu takdirde hoşlanmayacağı bir şekilde konuşmak dedikodudur ve haramdır. Eğer o kusur sözkonusu

değilse, o zaman da iftira edilmiş olur ki bu daha büyük bir günahdır.

Birisini çekiştiren, dedikodu yapan kimse haram işlediği gibi bu dedikoduyu dinleyen ve rahatsız olmayan kimseler de günaha girer. Çünkü bir kimsenin hukuku çiğnenirken, susmak suretiyle yapılan dedikodunun onaylanmış olması ihtimali söz konusudur. Esas olan bu gibi hâllerde ya uyarıda bulunmak veya o dedikoduyu dinlememektir.

İzin İstemede Görgü

İzin isteme kuralı, büyük ve küçüğün görevidir. İslam'da bunun özel yeri bulunmaktadır. Bu yüzden Allah Teâlâ bunu, asırlar ve nesiller devam ettikçe okunacak âyetlerle hususi olarak açıklamıştır. Bu, aile ve cemiyet hayatında da büyük bir önem taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: “Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selam vermeden girmeyiniz. Böyle yapmanız sizin için daha münasiptir. Olur ki düşünür, hikmetini anlarsınız. Şayet orada hiçbir kimse bulamazsanız size izin verilmeden oraya girmeyiniz. Eğer size, ‘Müsait değiliz, geri dönün.’ denirse dönün. Bu sizin için daha nezih, daha münasiptir. Allah yaptığınız her şeyi tamamen bilir.”¹⁵⁵ Bu âyet-i kerîme, mesken dokunulmazlığını ve evlere giriş kuralını belirlemektedir. Efendimiz'in (s.a.s.) tatbikatı ve hadis-i şerifleri bu konuyu da yeterli derecede açıklamıştır. Ev sahiplerinden izin almadan bir eve girme, aile mahremiyetini hiçe sayma demektir. Bugün kapıyı veya zili çalmak, giriş için izin istemeye delâlet eder.

Âyetin zahiri, selam vermeden önce izin istemeye delalet ediyor gibi görünse de genel olarak İslam bilginleri, “Önce selam verilecektir, sonra da izin istenecektir.” görüşündedir. Hatta İmam Nevevi, “Doğru olan önce selam, sonra da izin istemektir. Çünkü Resûlullah (s.a.s.), ‘Evela selam, sonra kelâm.’ buyurmuştur.” der.

Kur'ân-ı Kerim, çocuğu izin istemeye alıştırmış, anne babanın bunu çocuğuna öğretmesini emretmiştir. Ergenlik döneminden önce

çocuk, anne babanın evlilik hayatındaki üç uygunsuz vakitte kapıyı çalarak izin ister. Bu vakitler, anne babanın gecelik veya pijama gibi özel kıyafetiyle bulunduğu şafak öncesi, öğle vakti ve yatsı sonrası vakitleridir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunan köle ve hizmetçileriniz ile içinizden henüz bulûğa ermemiş çocuklarınız, odanıza girmek için şu üç vakitte sizden izin istesinler:

1. Sabah namazından önce
2. Öğle vakti istirahat için elbiselerinizi çıkardığınız zaman
3. Bir de yatsı namazından sonra

İşte bu üç vakit, mahremiyet vakitlerinizdir. Ama bunların dışında izinsiz girmelerinde sizin için de onlar için de bir mahzur yoktur. Çünkü sizin birbirinizin yanına girip çıkmanız kaçınılmazdır. İşte Allah size âyetlerini böylece açıklar. Gerçekten Allah, Âlim ve Hakîm'dir. (Her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.)”¹⁵⁶

Nihayet çocuk ergenliğe erişip mükellefiyet çağına girince, artık her zaman evde ve evin dışında kapalı bulduğu kapıyı çalarak izin istemekle emrolunur. Bir sonraki âyet-i kerîme bu noktaya işaret eder:

“Çocuklarınız bulûğa erdiklerinde ise kendilerinden büyük olanları nasıl izin istiyorlardı ise odanıza girmek için her vakitte izin istesinler. İşte Allah size âyetlerini böylece açıklar. Çünkü Allah her şeyi bilir, her hükmü yerinde açıklar.”¹⁵⁷

Resûlullah (s.a.s.) nasıl izin isterdi? Kapıyı çalan insanın aldığı vaziyet nasıl olmalıdır? Kapıya yüzünü mü, sırtını mı yoksa sağ veya sol yanını mı çevirmelidir? Bu soruya cevap vermek için şu hadisi zikretmek istiyoruz. Abdullah ibn Büsr'ün rivayetine göre Resûlullah (s.a.s.) izin istemek üzere kapıya geldiği zaman, kapıya doğru bakmaz, mübarek yüzünü sağ veya sol yanına çevirirdi. Kendisine izin verilirse girer, aksi hâlde geri dönerdi.¹⁵⁸

Âlemlere rahmet Peygamber (s.a.s.) çocuklardan da izin isterdi. Ona göre hak haktı. Bu açıdan muhatapları arasında büyük küçük ayrımı yapmazdı. Sehl ibn Sâd (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah’a bir içecek getirilmişti, O da ondan içti. Sağında bir çocuk, solunda da daha yaşlılar bulunuyordu. Resûlullah (s.a.s.) çocuğa:

- Bunlara vermeme bana müsaade eder misin, dedi. Çocuk:
- Hayır, vallahi ya Resûlallah! Senden gelen nasibime hiçbir kimseyi tercih edemem, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) suyu ona verdi.”¹⁵⁹

Efendimiz'in (s.a.s.) izin istemenin önemine işaret ettiği bir başka hadise ise Sehl ibn Sa'd'dan (r.a.) rivayet olunan şu hadisedir: “Bir adam Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) odalarından birisine başını uzatarak, izinsiz şöyle bir göz atmıştı. Bu esnada Resûlullah (s.a.s.) elinde demir bir tarakla başını tarıyordu. Adamın baktığını görünce:

- Eğer senin baktığını daha önce görseydim, (demir tarağı

göstererek) bununla gözünü çıkarırdım. İstizan; sırf gözün harama bakmaması için meşru kılınmıştır,¹⁶⁰ buyurdu.” Dolayısıyla herhangi bir şekilde başkasının evini gözetlemek, yanlış bir davranıştır.

Kabirleri Ziyaret

Kabirlerin hangi gün ziyaretinin daha makbul olduğu ile ilgili net bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak özellikle Cuma veya Cumartesi günleri, ayrıca arefe ve bayram günleri ziyaret edilmesinin daha doğru olacağı söylenmiştir. Zira Hz. Peygamber’in (s.a.s.) genellikle bu günlerde kabir ziyaretinde bulunduğu bazı rivayetler yapılmıştır. Kabirleri ziyaret eden kimse, kibleye veya mezarlara karşı dönerek sevabını ölümlere bağışlamak üzere Kur’ân-ı Kerim okur ve kendisi için de Allah’a duada bulunur. Bu ziyaretlerde Fatıha Sûresi’ni, Bakara Sûresi’nin ilk sahifesini, Âyetü’l-Kürsî’yi, Âmenerresulü’yü, Yasin Sûresi’ni, Mülk Sûresi’ni, Tekâsür Sûresi’ni veya on iki, on bir, yedi ya da üç defa İhlâs Sûresi’ni okuyabilir. Şayet bilmiyorsa bilinen kısa sûrelerden okunur ve “Allahım, okuduğumuzun sevabını onlara ulaştır.” denir.

Ölen kişinin arkasından okunan Kur’ân-ı Kerim’in veya yapılan hayırların ölen kişiye faydası olup olmayacağı hususunda şimdi aktaracağımız rivayetler belirleyicidir. İbn-i Abbas (r.a.) anlatır: “Sâd bin Ubâde’nin annesi vefat etmişti. O, Peygamber Efendimiz’e (s.a.s.) gelerek:

– Ey Allah’ın Resûlü! Yanında bulunmadığım bir sırada annem vefat etti. Onun adına sadaka versem kendisine bir faydası dokunur mu, diye sordu. Allah Resûlü (s.a.s.):

– Evet, buyurunca, Sâd (r.a.):

– Ey Allah’ın Resûlü! Siz de şâhid olun ki meyve bahçemi annem adına bağışlıyorum, dedi.”¹⁶¹

Hidayet rehberimiz Hazret-i Peygamber (s.a.s.), “İnsan öldüğü zaman bütün amelleri kesilir. Ancak şu üç şey bundan müstesnadır:

Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim ve kendisine duâ eden hayırlı evlâd.”¹⁶² buyurmuştur. Bu hadis-i şerifler, vefat etmiş müminlerin, sağlıklarında yaptıkları ve vefatlarından sonra da devam etmekte olan hayratlarından fayda göreceklerini, ayrıca hayatta olan yakınlarının ve mümin kardeşlerinin dua ve infaklarından istifade edebileceklerini beyan buyurmakta ve onları bu hayırları işlemeye teşvik etmektedir.

Kabir ziyaretinde, mezar taşlarına el yüz sürülmez, kabirler çiğnenmez, üzerine oturulmaz ve yatılmaz. Ayrıca kabirlere karşı namaz kılınmaz ve ölümlere adakta bulunulmaz. Ziyaret esnasında ölümlerden medet beklemek, kabirlerin etrafında dolaşmak, mum yakmak gibi bidat ve hurafelerden de uzak durulmalıdır.

Kabir ziyaretinin bazı faydaları:

a. İnsana ölümü ve ahireti hatırlatır ve ahiret için ibret almayı sağlar.

b. İnsanı zühd ve takvaya yöneltir. Aşırı dünya hırsını ve haram işlemeyi engeller. Kişiyi iyilik yapmaya yöneltir.¹⁶³

c. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kabrini ziyaret, bu meyanda salih insanların kabirlerini ziyaret, ruhlara ferahlık verir ve yüce duyguların oluşmasına yardım eder. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve

Allah'ın veli kullarının kabirlerini ziyaret için yolculuğa çıkmak menduptur (yapılması beğenilen iş). Bir hadis-i şerifte, “Kim, beni öldükten sonra ziyaret ederse, sanki hayatımda iken ziyaret etmiş gibi olur.” buyurulmuştur.¹⁶⁴

d. Kabir ziyareti, insanın tarihi geçmişini hatırlamasına, dinî kültürü ve millî tarih şuurunun güçlenmesine yardımcı olur.

Kin ve Öfkeden Kurtulma Ahlakı

Kin, öç almak için fırsat kollamak, intikam hissi ile dolmak demektir. Türlü sebeplerle oluşan hırs, nefsi kirletir, kalbi karartır, akıl ve fikir melekelerini yalnız intikam alma hissi ile doldurur. Bu duygu kişiyi daimi bir öfke hâlinde tuttuğundan, içten bir sevgi ve gerçek iman ile Cenâbı Hak'a kulluk edilmesinin de önünde adeta bir engel hâline gelir.

Kalbin kin ve öfkeden temizlenmesi, insanda kalp ve kafanın, madde ve ruhun dengelenmesi demektir. Kin ve öfkesini kontrol altına almış bir fert his dünyasında, topluma faydalı olma ve iyilik yapma duygusunun zirveye çıktığını müşahade eder.

Cenâb-ı Hak, insanlarda kin ve öfkenin adaletsizliği tetikleyici potansiyel bir tehlike olduğunu bildirerek, bu duygunun lüzumsuz kullanılması hâlinde, özellikle de topluluklara karşı, bir adaletsizlik vasıtası hâline gelebileceği uyarısında bulunmaktadır. Ayrıca adaleti gerçekleştirmede kin ve öfke duygusunun belli bir uğraş ve gayret sonucu ancak alt edilebileceğine de dikkat çekilmektedir: “Ey iman edenler! Haktan yana olup var gücünüzle ve bütün işlerinizde adaleti gerçekleştirin ve adalet nümunesi şahitler olun! Bir topluluğa karşı, içinizde beslediğiniz kin ve öfke, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adil davranın, takvaya en uygun hareket budur. Allah'a karşı gelmekten sakının! Çünkü Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”¹⁶⁵

Her tür kin ve öfke, zihni tırmalar ve bedenin hasta olmasına sebep olur. Samimi bir şekilde af ve bağışlama yapılmazsa tam mânâsıyla

şifaya kavuşulmaz. Nefret, öfke, eleştiri, serzeniş, hışım, hesaplaşma arzusu ve başkalarının eziyetini görme isteği vb. olumsuz duygular, insanın zihin dünyasını kirletir, canı solgunlaştırır ve insanın sağlığını kısmen de olsa bozar.

Başkalarına yardım duygu ve düşüncesinin diri tutulması, çeşitli vesile ve bahaneler meydana getirerek insanların yardımına koşulması, ben merkezli bir hayattan ziyade diğerkâmlık özelliğinin geliştirilmesi için çaba harcanmasının öfkenin önüne geçebilecek özellikler olduğu görülmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “O müttakîler ki bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, kızdıklarında öfkelerini yutar, insanların kusurlarını affederler. Allah da böyle iyi davrananları sever.”¹⁶⁶

Efendimiz’in (s.a.s.) hayat-ı seniyyelerinde de kin ve öfkenin nasıl kontrol edilebileceğine dair önemli işaret taşları bulunmaktadır. Şimdi de bu uyarı ışıklarını beraberce değerlendirmeye çalışacağız.

Peygamber (s.a.s.), henüz gelişme çağında bir çocuk olan Enes ibn Malik’e, sabah-akşam ruhunda meydana gelebilecek olan öfke kirlerini yıkamasını, kendisine kötülük eden kimseleri affetmesini, kin ve öfkenin kalıntılarından temizlemesini tembihlemiştir. Bu önemli ve ilginç tembihi birlikte dinleyelim.

Enes (r.a.), Resûlullah’ın (s.a.s.) kendisine şöyle dediğini rivayet eder: “Yavrucuğum! Hiçbir kimseye kin ve düşmanlığın olmadığı hâlde sabahla ve akşamla. İmkânın varsa, bunu yap! Yavrucuğum! Bu benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi hayata geçirirse, gerçekten beni sevmiş olur. Beni seven kimse de benimle birlikte Cennet’te olur.”¹⁶⁷

O hâlde Allah Resûlü ile birlikte olma ve Cennet’e ulaşma, ancak gönlü kıskançlık, kin ve düşmanlıktan temizlenebilen kimseler için sözkonusudur.

Nefsin yıkıcı sıfatlarından olan öfke, kalbin intikam hissi ile harekete geçmesidir. Bazı insanlar olur olmaz her şeye hiddetlenir, kızar. Bazıları da çabuk öfkelenir ama hızlıca öfkelerinden

kurtulurlar. İşte bu açılardan Peygamber Efendimiz (s.a.s.) insanların öfkelenmeleri ve öfkelerinin sönmesi açısından temelde üç grupta ele alınabileceğini, bunlardan hangisinin daha faziletli olduğunu bizlere göstermiştir. Ayrıca öfke hissedildiği anda toprağa temas etmenin, öfkenin giderilmesinde faydalı bir davranış olduğu da anlaşılmaktadır. Ebû Said el-Hudrî'nin yapmış olduğu bu rivayette Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Haberiniz olsun! Kimisi vardır yavaş öfkelenir, öfkesinden çabuk döner; kimisi vardır çabuk öfkelenir, öfkesinden çabuk döner. İşte bunlar birbirlerini dengeler. Haberiniz olsun onlardan bir kısmı da vardır, çabuk öfkelenir, öfkesinden yavaş döner. Bilesiniz bunların en hayırlısı ağır öfkelenen, öfkesinden çabuk dönendir; en şerlileri de çabuk öfkelenip öfkesinden yavaş dönendir... Bilesiniz! Öfke âdemoğlunun kalbinde bir ateş korudur. Gözlerinin kızarmasını, avurtlarının şişmesini görmüyor musunuz? Kim, öfkeden bir başlangıç hissederse, yere (toprağa) temas etsin.”¹⁶⁸

Öfkenin giderilebilmesindeki diğer bir tutum da öfkelenen kişi şayet ayakta ise oturmasıdır. Bu davranış neticede toprağa temasa benzerlik göstermektedir. Ebû Zer (r.a.) rivayet etmektedir:

Resûlullah (s.a.s.) bize buyurmuştu ki “Biriniz ayakta iken öfkelenirse hemen otursun. Öfkesi geçerse ne ala, geçmezse yatsın.”¹⁶⁹

Öfkenin azaltılması ve yok edilmesinde, toprakla temas faydalı olduğu gibi, öfke anında suya temasın da öfkeyi söndürme ve gidermede önemli unsur olduğu şu rivayetten anlaşılmaktadır. Ebû Vâil (r.a.) rivayet etmektedir ki:

Urve ibn Muhammed es-Sadi'nin yanına girdik. Bir zat kendisine konuştu ve Urve'yi kızdırdı. Urve kalkıp abdest aldı ve “Babam, dedem Atiye'den (r.a.) anlatır ki, o, Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle söylediğini nakletmiştir, ‘Öfke şeytandandır, şeytan da ateşten yaratılmıştır, ateş ise su ile söndürülmektedir. Öyleyse biriniz öfkelenince hemen kalkıp abdest alsın.’¹⁷⁰

Efendimiz (s.a.s.) öfkelerini yenebilen insanları gerçek bir pehlivana benzetmiştir:

Resûlullah (s.a.s.) bir gün, “Siz kimi pehlivan sayarsınız?” diye sordu. Ashab (r.a.), “Erkeklerin yenmeye muvaffak olamadığı kimseyi!” dediler. Resûlullah (s.a.s.), “Hayır!” dedi, “Gerçek pehlivan öfkelendiği zaman nefesine hâkim olabilen kimsedir.”¹⁷¹

Buraya kadar, öfkenin giderilebilmesi için daha çok fiziki çözümler üzerinde durmuş olduk. Ancak konunun bir de metafizik boyutu bulunmaktadır ki o da öfke hisseden kişinin Allah’a sığınmasıdır. Muaz ibn Cebel’den, “İki kişi Resûlullah’ın (s.a.s.) huzurunda küfürleştiler. (Öyle ki) birinin yüzünde (diğere karşı) öfkesi gözükiyordu. Resûlullah (s.a.s.), ‘Ben bir kelime biliyorum, eğer onu söyleyecek olsa, kendisinde meydana gelen öfke gider. O kelime ‘Euzu billahi mineşşeytanirracim’dir!’ buyurdular.”¹⁷²

Bir adam, “Ey Allah’ın Resûlü! Bana kısa bir nasihatla bulun, uzun yapma! Ta ki nasihatini unutmayayım.” demiş ve bunu birkaç kere tekrar etmişti. Aleyhissalatu vesselam (tek kelimeyle), ‘Öfkelenme!’ cevabını vermişti.¹⁷³

İnsanı öfkeleniren hususlar karşısında, doğruluk ve hakkaniyetle nasihatle bulunulduğu zaman, bu nasihatler görmezden gelinmemeli, o tavsiyeler öfke ile kulak ardı edilmemelidir.

Ebû Bekir (r.a.), Sicistan’da kadılık yapan oğlu Abdullah’a şöyle yazmıştır: “İki kişi arasında, öfkeli olduğun zaman hüküm verme. Zira ben Resûlullah’ın (s.a.s.) şöyle söylediğini işittim: “Kimse, öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin.”¹⁷⁴

İbn Abbas, “İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü ‘en güzel tarzda’ uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş! Ama kötülüğe karşı iyilik hasleti, ancak sabredenlerin kârıdır, faziletten yana nasibi bol olanların kârıdır.”¹⁷⁵ âyetiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Âyette kastedilen ‘en güzel tarz’, öfke

anındaki sabır ile kötülüğe maruz kalındığı andaki aftır. İnsanlar bunları yaptıkları takdirde, Allah onları korur, düşmanları da kendilerine samimi dost olur.”¹⁷⁶

Komşuluk Haklarını Koruma

Allah Teâlâ, akrabamız olsun olmasın bütün komşularımıza iyi davranmamızı, iyilik etmemizi emreder. “Yalnız Allah’a ibadet edip O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anneye, babaya, akrabalara, yetimlere, fakirlere, yakın komşulara, uzak komşulara, yol arkadaşına, garip ve yolculara, ellerinizin altındakilere (hizmetçi/işçi) de güzel muamele edin. Bilin ki Allah kendini beğenen ve övünüp duran kimseleri sevmez.”¹⁷⁷

Aileden sonra hukukuna en çok riayet etmemiz gerekenler, yan yana, bir arada yaşadığımız komşularımızdır. Komşu hakkı, dinimizde çok önemli bir yer tutar. Aile yuvasında olduğu gibi komşularla da iyi geçinmek ve yardımlaşmak şarttır. Sabah-akşam yüz yüze geldiğimiz, her zaman görüştüğümüz insanlar da komşularımız sayılır.

Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.s.):

– Vallahi mümin değildir, vallahi mümin değildir, vallahi mümin değildir, dediğinde ashab:

– Kim ya Resûlallah, diye sormuşlar, Peygamber Efendimiz (s.a.s.):

– Komşusuna, kötülüğü dokunacağından endişe edilen kimse, buyurmuştur.¹⁷⁸

Müslim’in naklettiği diğer bir rivayet ise şöyledir: “Komşusuna, bir kötülük etmesinden emin olunamayan kimse Cennet’e giremez.”¹⁷⁹

Bu hadis-i şerife göre bir kimsenin komşusuna eziyet etmeyi günah saymaması ve komşusuna eziyete devam etmesi onu Cehennem’e gitmeye hazırlamış olur.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) başka bir hadis-i şeriflerinde, “Ev almadan önce komşunuzu, yola çıkmadan önce arkadaşınızı araştırınız.”¹⁸⁰ buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “Devamlı ikamet ettiğiniz yerdeki kötü komşudan Allah’a sığınınız. Geçici mekânlardaki kötü komşu ise mekân gibi geçicidir.”¹⁸¹ buyurmuştur.

Yüce dinimiz komşuluk hakkı üzerinde çok durmuştur. Hz. Aişe’den (r.anha) rivayet edilen hadis-i şerifte Resûlullah (s.a.s.), “Cibril bana komşu hakkını o kadar çok tavsiye etti ki, neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim.”¹⁸² buyurmuştur.

Hız. Ömer (r.a.), bir defasında Muhammed ibn Mesleme’yi kumanyasız olarak Kûfe’ye gönderdi. On dokuz günlük bir yolculuktan sonra Medine’ye dönen Muhammed ibn Mesleme, kendisine niçin kumanya vermeden yola çıkardığını Hz. Ömer’den (r.a.) sordu. Hz. Ömer (r.a.), “Medine’deki Müslümanlar açlıktan kırılmak üzereyken sana bir şeyler verip de nimeti sen(in yüklenmeni), günahını da ben yüklenmek istemedim. Zira ben, Peygamber’i (s.a.s.) şöyle buyururken dinlemiş bulunmaktayım: “Komşusu aç iken, müminin tok dolaşması yakışık almaz.”¹⁸³

Bir kimse, komşusunun aç olarak gecelediğini bilse ve buna rağmen ona yardımcı olmasa iyi bir Müslüman değildir.¹⁸⁴ Bile bile ilgisiz ve duyarsız kalma, eksik inanmışlığın bir delili olmaktadır. Başka bir hadis-i şeriflerinde Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “Hangi mahallede bir kişi aç kalırsa, o mahalle Allah’ın korumasından uzaklaşır.”¹⁸⁵ buyurmuştur.

Ebû Zerr (r.a.) bir rivayetinde şöyle demektedir: “Dostum Resûlullah (s.a.s.) bana, ‘Çorba yaptığın zaman suyunu bol koy. Sonra da komşularının hâline bak. Muhtaç olanlara çorbadan bir miktar götürerek iyiliğin dokunsun.’ diye tavsiyede bulundu.”¹⁸⁶

Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre sahabilerden biri:

– Ya Resûlallah! Falan kadının çok namaz kıldığından, çok oruç

tuttuğundan ve çok sadaka verdiğiinden bahsediliyor, şu var ki diliyle komşularını incitmiyor, dedi. Peygamber Efendimiz:

– O kadın Cehennemlik'tir, buyurdu. Sahabi:

– Ya Resûlallah! Falan kadının da az namaz kıldığından, az oruç tuttuğundan ve az sadaka verdiğiinden bahsediliyor, şu kadar var ki diliyle komşularını incitmiyor, dedi. Peygamber Efendimiz:

– O, Cennet'tedir, buyurdu.

Bu hadis-i şerife bakarak, komşuların sevgi ve övgülerini kazanmanın, insanı Cennet'e götürecekt derecede önemli bir husus olduğunu anlayabiliriz.

Allah Resûlü'ne (s.a.s.) bazen sahabilerden biri gelir ve “Ey Allah'ın Resûlü! Bana öyle bir amel göster ki onu yaptığım zaman Cennet'e gireyim?” derdi. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de gelen kimsenin durumunu göz önüne alarak ona gerekli hususu emrederdi. Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre yine bir defa sahabilerden biri Peygamber Efendimize gelmiş ve benzer bir talepte bulunmuştu. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de kendisine kısaca:

– İyi ol, buyurmuştu. Sahabi:

– Ya Resûlallah! İyi olduğumu nasıl bileceğim, deyince, Efendimiz (s.a.s.) şu cevabı vermişti:

– Komşularına sor, eğer onlar senin iyi olduğunu söylerlerse, sen iyi bir kimsesin. Yok, eğer kötü olduğunu söylerlerse o zaman sen kötü bir kimsesin, demektir.¹⁸⁷

Demek ki iyiliğimizin ve kötülüğümüzün bir ölçüsü de yakın çevremiz ve komşularımızdır. Komşular bir insanın iyi olduğunu söylüyorlarsa, o kimse büyük bir ihtimalle Allah katında da iyidir. Ama komşular bir insanın kötü olduğunu söylüyorlarsa, yine muhtemelen o kişi Allah katında da kötü bir insan demektir.

Şüphesiz, çocukların ve gençlerin de komşu çocuklara ve gençlere karşı uymaları gereken görgü kuralları bulunmaktadır. Söz konusu kuralların başında çocuğun ya da gencin, yemek üzere eline bir

yiyecek veya bir meyve alarak sokağa çıkmaması gelir. Çünkü böyle yapmakla, onu satın alamayacak veya maddî sıkıntı yüzünden o an için satın alma gücü olmayan komşularını ve komşu çocuklarını üzmüş olacaktır.

Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri, ‘Marifetnâme’ adlı eserinde, İslam ahlak ve yaşayışından çıkardığı, iyi komşuluk için uyulması gereken şartları, kırk olarak tespit etmiştir. Bunlardan bir kısmını aşağıya alıyoruz:

1. Kişinin kendi evine bitişik olanlarla, karşısında bulunup da kapıları görünenlerden kırk eve kadar oturanlar komşularıdır. Bunlara iyilik etmek ve gerçekten akrabalmış gibi güzel davranmalı.

2. Komşusu açken kendisi tok yatmamalı.

3. Kokusu duyulacak bir yemek pişirildiğinde, bitişik komşuya hediye etmeli.

4. Komşuları borç isterse vermeli.

5. Komşusunu bayramlarda ziyaret etmeli.

6. Komşuların sırlarını ve ayıplarını soruşturmamalı.

7. Komşuların ayıplarını örtmeli.

8. Komşularını kederli günlerinde teselli etmeli.

9. Komşuları hasta olunca ziyaret etmeli.

10. Komşularından biri vefat edince, cenazesine katılmalı.
11. Komşuların yetimlerini himaye etmeli.¹⁸⁸

Küsmeme veya Darılmama

Kur'ân-ı Kerim'de, "Müminler ancak kardeşirler. O hâlde iki kardeşinizin arasını bulup barıştırın. Allah'tan korkun, ta ki esirgenesiniz."¹⁸⁹ hükmü beyan buyrulmuştur. Birbirine dargın olan iki Müslüman, şayet aralarındaki anlaşmazlığı gideremezse durum ne olacaktır? Âyet-i kerîme'de, "O hâlde iki kardeşinizin arasını bulup barıştırın." emri verilmiştir. Herhangi bir küslük durumunu gören kimseler, küs olan tarafları anlaştırmak ve barıştırmak için kendilerini bu konuda görevli hissetmelidirler.

Âyet-i kerîmede ifade buyrulan kardeşlik, sadece sözde kalan bir durum değildir. Bu kardeşlik ayrıca zekât, selam verme, hakkı tavsiye etme, güzel tarzda borç verme, maddî ve manevî yardımlarda bulunma gibi vazifelerle sağlamlaştırılmıştır. Ayrıca Resûl-i Ekrem (s.a.s.), "Kişi, kendisi için istediğini, kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz."¹⁹⁰ buyurarak, 'kardeşlik hukuku'nun korunmasının kişinin Allah'a olan imanı ile doğrudan ilgili olduğunu da hatırlatmıştır.

Küskünlükler ve kırgınlıklar, beraber olduğumuz insanların güven duygularını zayıflatır. Küskünlük ve kırgınlıkların geçici olduğunu bilerek yeniden güven duygularını tazelemek ve inşa etmek önemlidir. Kırgınlık ve küskünlükte hadis-i şerifte bildirildiği üzere üç günü geçirmemeli, karşıdaki insanı aşağılamayan, tam tersine yapıcı ve olumlu diyaloglar tesis edilmelidir.

Küskünlük ve kırgınlık duygularının, saldırganlık ya da şiddeti doğurabildiğine dair işaretler bulunmaktadır. Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor:

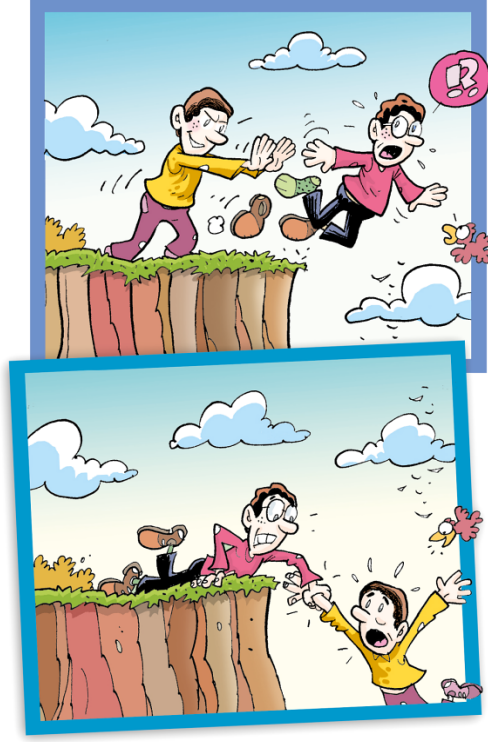
Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki, "Ameller her perşembe ve pazartesi günü arz edilir. Aziz ve Celil olan Allah o gün,

Kendisine hiçbir şirk koşmayan kulun günahını affeder. Bundan sadece kardeşiyle arasında düşmanlık olanı istisna eder, (onu affetmez) ve der ki, “Bu ikisini barışincaya kadar terk edin.”¹⁹¹ Bu hadis-i şerifte küskünlük duyguları, düşmanlık duyguları ile beraber zikredilmiştir.

Kötülüğe Karşı İyilik Yapma

“İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş!”¹⁹²

Kötülük, güçlü görüldüğü anlarda bile zayıftır. Çünkü yok olmaya mahkûmdur. İyilik ve dürüstlük ise gönüller fetheden bir kuvvettir. İyilik ve kötülükle karşı karşıya kaldığında iyilikten hoşlanmayan, kötülükten de nefret etmeyen insan yoktur. Mesela, kötü davranışı affetme bir iyiliktir. Fakat affetmekle beraber iyilik de etmek, karşıdakinin gönlünü fetheder. Kötülükleri herhangi bir gönül incitmeden, rencide etmeden ve tatlı bir dille uzaklaştırabilme özelliği, ancak bilgi, şefkat ve merhamet gibi güzelliklere sahip kimselerde bulunabilmektedir.¹⁹³

Bir gün bir adam gelip Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) sürekli hakaret etti. Hz. Peygamber (s.a.s.) de orada bulunuyordu. Adam hakaret ettikçe Hz. Ebû Bekir dinliyor, cevap vermiyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) ise tebessüm ediyordu. Nihayet Ebû Bekir dayanamayıp sert bir karşılık verince Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çehresi değişti ve oradan ayrıldı. Ebû Bekir peşinden kalkıp sebebini sorunca buyurdu ki, "Sen sükût ettiğin sürece, bir melek senin yerine cevap veriyordu. Fakat sen ağzını açınca yanına şeytan geldi. Ben şeytanın olduğu yerde bulunamam."¹⁹⁴

Yapılan kötülöklere aldırmmamak gerektiği gibi kötölöklere mümkün olan en güzel iyiliklerle karşılık vermeye gayret gösterilmelidir. Efendimiz (s.a.s.), haklı bile olsa münakaşayı terk eden bir kişiye bakın nasıl mükâfat vaat etmektedir: "Ben, haklı bile olsa münakaşayı terkeden kimseye Cennet'in kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terkedene de Cennet'in ortasında bir köşkü, ahlakı güzel olana da Cennet'in en üstünde bir köşkü garanti ediyorum."¹⁹⁵

Kötü Lakap Takmama

Lakap, övmeye veya kötölemeye işaret eden isim veya sıfattır. Kötülüğe işaret eden lakaplar çirkin lakaplardır. Âyet-i kerîmede geçen ‘nebz’ kelimesi, kötü lakap takmak mânâsına geldiği için burada yasaklanan, kötü lakapla çağırmadır. Yoksa karşıdakinin hâline uygun övgü ve saygıyı ifade eden güzel lakapları kullanmak yasak değildir.

Keşşâf’ta der ki: “Hz. Peygamber’den (s.a.s.) rivayet edilmiştir: ‘Müminin mümin kardeşi üzerindeki hakkından birisi de onu en sevdiği ismiyle çağırmasıdır.’ Onun için künye koymak sünnetten ve güzel hareketlerdendir. Hz. Ömer (r.a.), ‘Künyeleri yayın, çünkü uyarıcıdır.’ demiştir.” Mesela Hz. Ebû Bekir için ‘Atîk’ ve ‘Sıddîk’, Hz. Ömer için ‘Fâruk’, Hz. Hamza için ‘Esedullah’, Halid ibn Velid için de ‘Seyfullah’ lakapları kullanılmıştır. Böyle güzel lakaplar milletlerin hemen hepsinde var olagelmiştir.

Öğretmen Adabı

1. Branşında en ileri seviyede bilgi sahibi olmalı, yenilikleri takip etmeli, hazırlanmadan derse girmemelidir.
2. Konuyu öğrencinin anlayacağı seviyeye indirerek anlatmalı, meseleyi zor göstererek öğrencinin cesaretini kırmamalıdır.
3. Ahlakıyla, yaşayışıyla, davranışlarıyla ve sözleriyle öğrencisine örnek olmalı, onlar üzerinde saygı uyandırmalıdır. “Saygı istenmez, verilir.” Öğrencilerini sık sık azarlayan, onlardan saygı isteyen ve bunu temin etmek için baskı uygulayan öğretmenler en az sevilen öğretmenlerdir.
4. Öğretmen, kendi mesleğini sevmeli, bildiklerini ‘en iyi’ şekilde anlatmanın gayreti içinde olmalıdır.
5. Öğretmen, öğrencilerine bir baba, bir anne şefkatiyle yaklaşmalı; çalışkanları şımartıp tembelleri küçük düşürmemelidir.
6. Öğrencilerin her kusurunu, arkadaşları önünde tek tek sayarak

onları küçük düşürmemeli, affedici ve hoşgörülü olmalıdır.

7. Gerektiğinde öğrencilerin problemleriyle meşgul olmalı, onları dinlemeli, acılarına ve üzüntülerine ortak olmalıdır. Ancak bunu yaparken, ilmin şerefini ayağa düşürecek derecede öğrencileriyle laubali olmamalıdır.

8. Notu, bir tehdit vasıtası olarak kullanmamalı, not verirken de adil olmalıdır.

9. Zengin sofralarından, veli ziyafetlerinden, pahalı hediyelerden uzak durmalı, haysiyet ve şerefini muhafaza etmelidir. ¹⁹⁶

Öğrenci Adabı

Bir çocuğun akademik başarısı kadar karakter, edep ve terbiyesinin de istenildiği güzellikte gelişebilmesi, ancak iyi açıklanmış kurallarla mümkün olabilir. Böylece, öğretmen-öğrenci ve aile sacayağı tamamlanmış, okul ortamı daha keyifli bir hâle gelmiş olur. Bunun için öncelikle gözetilmesi gerektiğini düşündüğümüz kurallar şunlar olabilir:

1. Dürüstlük: Dürüstlük toplum hayatının en önemli temel yapılarından birisidir. Yalan söyleme, aldatma, kopya çekme, hırsızlık, izinsiz kullanım, toplumun her kesiminde olduğu gibi, okul ortamında da kabul edilemez.

2. Nezaket: Nezaket, kendine ve başkalarına saygıyı geliştirmede

esas olan davranış şeklidir. Bu sebeple, öğrenciler kullandıkları kelimelere ve konuşma tarzlarına dikkat etmek zorundadırlar. Güzel davranış ve nezaketlerini, büyüklerine olduğu kadar, arkadaşlarına da göstermelidirler.

3. Arkadaşlık İlişkileri: Öğrenciler, birbirlerine karşı nazik ve saygılı olmak durumundadırlar. Birbirlerini yargılayan, küçümseyen, alaycı ve seviyesiz konuşmaların, gruplaşmaların eğitimsiz insan davranışı olduğu unutulmamalıdır. Bu konudaki uyarılara önem verilmeli ve tekrarından kaçınılmalıdır. Seviyesiz şaka ve esprilerden uzak durulmalıdır.

4. Kişisel Bakım: Kişisel bakım, medeni bir insanın en önemli özelliğidir. Bu açıdan beden temizliğine özen gösterilmeli, mümkünse her gün duş alınmalıdır. Yaş seviyesi yükseldikçe beden temizliğini korumada da hassasiyetin artması gerektiği hatırlanmalıdır. Hijyen, sağlığı korumanın ve bulaşıcı hastalıklardan korunmanın en etkili yoludur. Bu maksatla, yemeklerden önce ve sonra, tuvalete girmeden önce ve sonra eller mutlaka sabunla iyice yıkanarak temizlenmelidir.

Peygamberimiz'in (s.a.s.) Güzel Huylu Olması

Peygamberimiz (s.a.s.), peygamberliğinden önce de sonra da insanların en güzel huylusuydu. Hayatı boyunca bu özelliğini devam

ettirmiştir. Cenâb-ı Hak kendisini bu sıfatından dolayı överek, “Allah’ın bir rahmet eseridir ki sen onlara karşı güzel huylu davrandın. Eğer kötü huylu ve katı kalpli birisi olsaydın muhakkak onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.”¹⁹⁷ buyurmuştur.

Peygamberimiz şahsına yapılan kötülöklere karşılık vermeyi düşünmemiştir. Ayrıca o, hemen hemen hiç öfkelenmez, hata yapanları da çok çabuk affederdi. Kureyş müşrikleri ona her türlü hakarete bulunmuş, onunla alay etmiş, öfkelenendirip kızdırmak için her türlü yola başvurmuşlardı. Fakat O (s.a.s.), kendisine yapılan bütün bu yakışksız davranışlara tahammül etmiş, kızmamış, gayet sakin, engin ve sabırlı ve tahammüllü olmuş, karşılık vermemiştir.¹⁹⁸ Kavga edecek duruma gelmiş insanları dahi sakinlikle davranarak yatıştırmıştır.¹⁹⁹

Kinci, kıskanç, açgözlü, çirkin tuzaklar kuran, kendisini ortadan kaldırmak isteyen kimseleri dahi hep affetmiş, hatalarını o insanların yüzlerine vurmamıştır.²⁰⁰

Anlayış göstermek, hoşgörölü davranmak, yumuşak davranmak, bağışlayıcı olmak, tahammüllü olmak, olumsuz davranışlarla karşılaşıldığında bir anlam kazanır. Yoksa sıradan olaylar karşısında zaten hemen herkes sakin ve sabırlıdır. Peygamberimiz’in (s.a.s.) güzel huy ve yumuşaklığının bir örneği de şudur:

Enes (r.a.) anlatıyor, “Peygamberimiz’le (s.a.s.) birlikte yürüyordum. Üzerinde Necran kumaşından yapılmış sert yakalı bir hırkası vardı. Biri koşarak geldi ve Peygamberimiz’in cübbesini şiddetli bir şekilde çekti. Peygamberimiz’in hırkası yırtıldı. Elbisenin sertliği Peygamberimiz’in boynunda iz bırakmıştı. Sonra bu kimse:

– Ya Muhammed! Develerimi buğdayla yükle. Çünkü sendeki mal ne senindir, ne de babanıdır, dedi. Bu kimsenin yaptığı, çok kaba ve görgüsüzce bir davranıştı. Peygamberimiz (s.a.s.) üzüldü ve:

– Önce beni incittiğin için özür dile, dedi. O kimse:

– Hayır, özür dilemiyorum, şeklinde karşılık verdi. Oysa

Peygamberimiz bir nezaket dersi vermek istiyordu. Fakat adam hiç de oralı değildi. Peygamberimiz (s.a.s.), bu kabalığa bakmayarak:

– Bu adamın develerinin birine arpa, diğerine hurma yükleyin, buyurdu. Adam sevinerek gitti. Sahabeler de Peygamberimiz’in (s.a.s.) bu güzelliğine hayran kaldılar.²⁰¹

Peygamberimiz (s.a.s.) son derece yumuşak davranır, kızmaz, kalp kırmazdı. Söyledikleri yapılmasa, ihmal edilse sadece yumuşak ve nazık bir şekilde sebebini sorardı. Uzun yıllar hizmetinde kalan Enes ibn Malik, Peygamberimiz’in (s.a.s.) kendisine asla ‘öf’ demediğini, ne istediği hâlde yapmadığı, ne de isteği dışında yaptığı bir iş için onu asla azarlamadığını belirtir.²⁰² Enes (r.a.), bir ihmalinden dolayı Peygamberimiz’in kendisini ikaz edişini şöyle anlatır: “Resûlullah, bir gün beni bir iş için bir yere gönderdi. Ben, ‘Vallahi gitmem.’ dedim. Hâlbuki içimden Resûlullah’ın (s.a.s.) beni gönderdiği yere gitmemin daha doğru olduğunu düşünüyordum. Dışarı çıktım, sokakta oyun oynayan çocukların aralarına karıştım. Derken Resûlullah geldi, arkamdan başımı tuttu. Yüzüne baktım, gülüyordu:

– Enescik, seni gönderdiğim yere gittin mi, diye sordu.

– Şimdi, gidiyorum ya Resûlallah, dedim.”²⁰³

Peygamberimiz güzel davranışın o işi süslediğini, kötü davranışın da çirkinleştirdiğini belirtir.²⁰⁴

Bir başka sohbetinde Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Muhakkak Allah Teâlâ sertlik ve kabalığa vermediği özellikleri nezaket ve tatlılığa verir. Allah bir kulu sevdiği zaman da ona güzel huy ihsan eder. Nezaketten yoksun bir aile hemen her şeyden yoksundur.”²⁰⁵

Saygı

Saygı, sözlüklerde, “Birin önemszenmesinden kaynaklanan ve o kişiye değerini belirtecek biçimde davranılmasına sebep olan duygu, önemseme, zedelemekten çekinme duygusu, yüceltme duygusu,

özenli ve ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, özverili davranmaya iten duygu.” vb. şekillerde tarif edilmiştir. Dikkat edilirse bu tariflerde saygı kelimesi sevgi kelimesi ile genelde yan yana kullanılmıştır.

Bir zincir en kuvvetli halkası kadar değil, en zayıf halkası kadar güçlüdür. İnsanlara saygı ve sevgi besleyenler mükemmel bir ortam ve işbirliği sağlar. Muvaffak olabilmenin sırrı da insanlara saygı ve sevgidedir. Toplum içerisindeki kardeşlik duyguları, karşılıklı saygı ve sevgi ile daha çok pekişir. Öyleyse saygı-sevgi düşüncesini kıvılcımlayan dinî ve ananevî değerlerin önemsenmesi gerekmektedir.

İnsanı, insan olduğu için sevmek ve saygılı olmak, aynı zamanda Yaratıcıya saygılı olmanın da bir ifadesidir. Sadece kendi gibi düşünenleri sevmek ve saymak, samimi ve insanca bir sevgi ve saygı değil, bir bencillik ve insanın kendi kendini putlaştırması demektir. Derecesine göre herkese karşı saygılı olmayan saygı göremez. Herkesi sevmeyen sevmeye layık değildir. Devamlı bir şekilde başkalarına sövüp-sayan bir talihsizin başkalarından saygı ve hürmet beklemeye hakkı yoktur.

Ebû Musa’dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Saçı ağarmış yaşlı Müslüman’a, hükümlerini uygulayan, okumayı bırakmayan Kur’ân hafızı ve okuyucusuna, adil sultana ikram etmek Allah’a saygıdandır.”²⁰⁶

Büyüğe saygı Efendimiz’in (s.a.s.) rüyasında dahi yerini bulmuştur. İbn Ömer’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kendimi rüyada misvak kullanırken gördüm. Derken, biri ötekine göre daha yaşlı, iki adam geldi. Ben misvakı küçük olana verdim. Bunun üzerine bana, “Büyüğe ver!” denildi. Ben de büyük olana verdim.”²⁰⁷

Günlük sohbet ve konuşmalarda yaşça küçük olanların yanlarında şayet büyükler varsa onlardan önce söze dalıp konuşmamaları da büyüklere saygı adabındandır. Resûlullah (s.a.s.) huzurunda yaşça

büyük olanların konuşmasına öncelik vermiştir.²⁰⁸ Ancak küçüğün konuşması arzu edildiğinde veya kendisi soru sorma ve sorulma konumunda olduğu zaman önce konuşmasında bir mahzur bulunmamaktadır.

Selam Verme

‘Selam’ kelimesi, kusur ve fenalıklardan uzak huzurlu bir hayatın olması anlamında duadır. Allah (c.c.), “Bir selam aldığınızda daha güzel bir selam ile karşılık verin veya (en azından) benzeri ile. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını tutmaktadır.”²⁰⁹ buyurmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de hem Efendimiz’in (s.a.s.) hem de meleklerin müminlere selamı, “Selamün Aleyküm.” şeklindedir.²¹⁰

Eğer selam veren, “Selamûn Aleyküm ve Rahmetûllah.” demişse, selamı alan “Ve Aleyküm Selam ve Rahmetûllâhi ve Berekâtuh” şeklinde cevap vermelidir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bu şeklin, Hz. Âdem (as) ile melekler arasındaki selamlaşma şekli olduğunu haber vermektedir.²¹¹

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Siz iman etmedikçe Cennet’e giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size bir şey göstereyim mi ki, onu yaptığınız zaman birbirinizi sevmiş olursunuz: Aranızda selamı yayınız.”²¹²

Selamlaşma Kuralları

1. Bir yere girdiğinde ve bir terden ayrıldığında selam vermek.
 2. Bir yerde, tanıyıp tanımadığına bakmaksızın, herkese selam vermek.
 3. Selam veren kimseye, “Merhaba.” denilebilir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) misafirlerine, “Merhaba.” demiştir. Bu söz, “Genişlik ve rahatlığa kavuştun, huzur içinde oturabilirsin.” mânâsına gelir.
 4. Verilen selama cevap vermek. Topluluk içerisinde birinin cevap vermesiyle diğerlerinin üzerinden selam alma farzı kalkar.
 5. Selama hemen cevap verme ve cevabı karşıdakine duyurmak.
 6. Selam verir ve alırken sesi çok yükseltmemek veya kısımamak.
 7. Selam verir ve alırken sesi saygı ifade edecek şekilde ayarlamak.
- Selam vermenin doğru olmadığı bazı durumlar da söz konusudur. Bunlar:

1. ‘Selam’ kelimesi Allah Teâlâ’nın (c.c.) güzel isimlerinden birisi olması hasebi ile temiz olmayan yerlerde zikredilmemeli.
2. Herhangi bir haramı işleyen kimseye, o hâl üzereyken selam verilmemeli.
3. Kur’ân ve hadis okuyan, ilim meclisinde bulunan kimselere bu hayırlı işin kesintiye uğramaması için selam verilmez. Ancak o iş bitmişse selam verilir.
4. Ezan okuyan, namaz kılan ve kâmet getiren kimseye selam verilmez.
5. İşlediği günahı açıkça söylemekten çekinmeyen kimselere selam vermek doğru değildir.
6. Selam verip almak, bir dostluk belirtisidir, sevgi alametidir. Fakat selam verirken aşağı doğru eğilmek yanlıştır.

Sır Tutma Ahlakı

Resûlullah (s.a.s.), çocukların sır saklama ahlakı ile

yetiştirilmelerine itina göstermiştir. Çünkü bu ahlak, çocuğun şimdiki ve gelecekteki olgunluğunu, ailenin selamet ve hareketini, sağlam toplum yapısını temin eder. Sır tutmayı alışkanlık hâline getiren çocuğun iradesi güçlü olur. Böyle bir çocuk diline hâkim olur, zor zamanda dehşete düşmez, cesur ve dayanıklı olur. Bu karakter ve ahlak yapısıyla da toplum içinde itimat telkin eder.

Abdullah ibn Cafer (r.a.) anlatıyor: “Bir gün Resûlullah (s.a.s.) beni terkisine (binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan şeyin arka bölümü) aldı. Bana sır olarak bir söz söyledi. Ben onu hiçbir kimseye söylemem.”²¹³

Bir defasında, Peygamber’in (s.a.s.) hizmetinde olan Enes, annesinin yanına dönmekte gecikmişti. Bunun üzerine annesi:

– Niye geciktin, diye sordu. Enes:

– Resûlullah (s.a.s.) beni bir iş için göndermişti, dedi. Annesi:

– O iş neydi, diye sordu. Enes:

– O bir sırdır, söyleyemem, dedi. Bu cevap üzerine anlayışlı, zeki ve basiretli kadın, sır tutmayı öğretme konusunda ders mahiyetinde şu sözleri söyledi:

– O hâlde Resûlullah’ın (s.a.s.) sırrını hiç kimseye söyleme!

Sır, karşı konulmaz bir güç kaynağı ve bozguna uğratılamayan bir ordu gibidir. Sır bir namustur. İster kendisine isterse başkasına ait olsun sırrını koruyan, namusunu korumuş olur. Onu ortaya saçan ise şeref ve haysiyetini açıkta bırakmış ve sırrına değer vermemiş olur.

İnsanın, sırrını emanet edeceği kimse, kendisine namus emanet edilecek kadar emin ve onu muhafaza hususunda, kendi namusunu korumadaki titizliği kadar hassas olmalıdır. Emin olmayana emanet, sırrı namus bilmeyene de sır verilmemelidir.²¹⁴

Söz Taşımama

İnsanlar arasında dargınlığa ve fitneye sebep olacak sözleri, bir kişiden diğerine taşımamanın -ki buna ‘nemîme’ de denir- haram olduğu açıktır. Hemmâm ibn Hâris anlatıyor: “Biz Hz. Huzeyfe (r.a.) ile birlikte mescidde oturuyorduk. Derken bir adam gelerek yanımıza oturdu. Hz. Huzeyfe’ye (r.a.):

– Şu adam devlet başkanına laf götürüyor, dedi. Bunun üzerine Hz. Huzeyfe (r.a.) o kimseye işittirmek isteyerek:

– Ben Resûl-i Ekrem’i (s.a.s.), “Kattat (koğucu, söz getirip-götüren) Cennet’e giremez.” derken işittim, dedi. ²¹⁵

Kadı İyaz, “Kattat ile nemmamın mahiyeti birdir.” yani her iki kelime de ‘insanlar arası ilişkileri bozmak için söz getirip-götüren’ anlamındadır derken, bazı lügat uleması bu iki kelime arasında ince bir fark olduğuna işâret etmektedir. Şöyle ki, “Nemmam, o anda konuşan toplulukla beraber olur ve onların konuştuklarını başkalarına götürürken, kattat ise topluluğun haberi yokken onların konuştuklarını dinleyip, sonra başkalarına taşıyan kişidir.”

İnsanlar arasında söz taşımamanın gıybeti netice vermesi neredeyse bir katiyet hükmündedir. Çünkü hakkında konuşulan kişi ile ilgili ya gerçek ya da gerçek dışı ithamların yapılabileceği de bellidir.

Dedikodu ve gıybetin, masum insanların arkasından hoşlanmayacakları bir tarzda konuşmanın uhrevî cezası ile alâkalı uyarılar bulunmaktadır. Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki:

Mirac gecesinde, bakır tırnakları olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini (ve göğüslerini) tırmalıyorlardı. “Ey Cebrail! Bunlar da kim?” diye sordum. “Bunlar dedi, insanların etlerini yiyenler (gıybet yapanlar) ve ırzlarını (şereflerini) payimal edenlerdir.”²¹⁶

Gıybetle ilgili uhrevî cezanın mahiyetini ortaya koyan bir başka hadis-i şerifte önemli işaretler bulunmaktadır. Özellikle günümüzde, insanların bazı yerlere değişik sebeplerle gammazlanmasının, masum kişilerin maddî yahut manevî menfaatler umularak arkalarından çekiştirilmesinin cezasız kalmayacağı, bu türden faaliyette bulunan kişilerin, elde ettikleri maddî-manevî menfaatler nispetinde uhrevî cezaya müstehak olacakları anlaşılmaktadır. Müstevrid (r.a.) anlatıyor:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: “Kim bir Müslümanın (gıybet ve şerefini payimal etmek suretiyle) tek bir lokmasını dahi elde etse ve yese, Allah mutlaka bu davranışını katlayarak onu Cehennemle cezalandıracaktır. Bir kimseye yaptığı iftira, gıybet gibi bir sebeple mükafaat olarak bir elbise verilse, Allah Teâlâ Hazretleri mutlaka, onun bir benzerini Cehennemde ona giydirecektir. Kim de malı, makamı olan büyüklerden bir adam sebebiyle bir makam elde eder, orada salâh ve takva sahibi bilinerek para ve makama konmak için riyakârlıklara girerse Allah Teâlâ Hazretleri Kıyamet günü onu riyakârlar makamına oturtturarak rezil eder ve riyakârlara münasib bir azabla azablandırır.”²¹⁷

Diğer taraftan gıybet yapan kişilere karşı Müslüman’a düşen vazife, o anda dedikodusu yapılan kişiyi müdafaa etmektir. Ayrıca söz taşıyan, iftirada bulunan kimselere -bu dünyada cezalarını bulmamış olsalar dahi- Cehennem köprüleri üzerinde azab edileceği anlaşılmaktadır. Bu durumun uhrevî yansımalarını Efendimiz (s.a.s.)

bizlere Şu Şekilde haber vermektedir. Muaz ibn Esed el-Cüheni babasından (radıyallahu anhuma), o da Efendimiz'den (s.a.s.) anlatıyor:

Resûlullah aleyhissalâtu vessalam buyurdular ki “Kim bir mümini bir münafiĝa (gıybetçiye)²¹⁸ karşı korursa, Allah da onun için Kıyamet günü, vücudunu Cehennem ateşinden koruyacak bir melek gönderir. Kim de bir Müslümanın kötülenmesini dileyerek bir iftira atarsa, Allah onu, Kıyamet günü, Cehennem köprülerinden birinin üstünde, bu konuşmasına terettüp eden günahtan arınıncaya kadar hapseder.”²¹⁹

Dini hükümleri açıkça hiçe sayıp, günah yollarına dadanan ve bu durumlarını da misk ü anber diyerek yüzlerine-gözlerine sürenler hakkında yapılan gerçekçi konuşmalar “gıybet” sayılmamıştır. Hz. Cabir ve Hz. Ebû Hureyre radıyallahu anhüma anlatıyor:

Resûlullah aleyhissalâtu vessalam buyurdular ki, “Ne fâsık ne de mücâhir (günahı açıktan işleyen) kimse için söylenen gıybet sayılmaz. Mücâhir hariç, bütün ümmetim affa mazhar olmuştur.”²²⁰

İster tarihî şahsiyetler, isterse de çağdaşımız olan kimseler hakkında ileri geri konuşmanın lüzumsuzluğu oldukça açıktır. Çünkü geçmişe ya da günümüze bakan sohbetler, şayet Allah ve Peygamber (s.a.s.) rızası gözetilmeden yapılıyorsa, bu türden değerlendirmelerin

genellikle nefis-şeytan eksenli götürüleceği bellidir. Bu türden konuşmalardaki esas tehlike ise insanın uhrevî açıdan birtakım olumsuz yükleri sırtına almış olmasındadır. Böyle bir durumun arzu edilir bir psikoloji olmayacağı, iç huzuru, itminan ve arkadaşlık ilişkilerine hanel getireceği anlaşılmaktadır. Bunu teyid eden bir hadis-i şerif şöyledir:

İbn Mes'ud (r.a.) anlatıyor:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: “Bana kimse, ashabımın birinden (canımı sıkacak bir) şey getirmesin. Zira ben, sizin karşınıza, içimde hiçbir şey olmadığı hâlde çıkmak istiyorum.”²²¹

Şakalaşma ve Mizah

Şaka yaptığıını düşünen insanların en fazla dikkat etmeleri gereken noktalardan birisi ‘yalan söylemek’ten mutlaka uzak olmalarıdır. Çoğunlukla şakalarda yaşanan durum maalesef budur. Hâlbuki bu konuda Efendimiz (s.a.s.) bizlere ölmez bir örnek bırakmıştır. Hz. Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor:

Ashabtan bir kısmı, “Ey Allah’ın Resûlü! Sen bize şaka yapıyorsun!” demişlerdi. Efendimiz (s.a.s.) de “Şurası muhakkak ki şaka bile olsa ben sadece hakkı söylerim!” buyurmuşlardı.²²²

Bu şekilde yani yalan söylemeden yapılan şakalar hem zihnin dinlenmesi hem de şakanın yerini bulmasını sağlar. Bu konuda Efendimiz’den (s.a.s.) bir örnek şöyledir. Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:

Bir adam Aleyhissalâtu vesselam’a gelerek:

– Ey Allah’ın Resûlü! Beni bir deveye bindir, dedi. Aleyhissalâtu vesselam da:

– Ben seni devenin yavrusuna bindireceğim, dedi. Adam:

– Ey Allah’ın Resûlü, ben deve yavrusunu ne yapayım, deyince Aleyhissalâtu vesselam:

– Acaba deveyi, deveden başka bir mahlûk mu doğurur, buyurdular.²²³

Dikkat buyurulursa Efendimiz (s.a.s.) karşısındaki sahabeye, “Ben seni deve yavrusuna bindireceğim.” derken, yetişmiş bir devenin de neticede başka bir deve yavrusu olduğunu gayet lâtif bir şekilde işlemiş olmaktadır. Böyle bir şaka zihin uyanıklığı ve keskinliği açısından da faydalıdır denilebilir.

Hayal dünyası oldukça zengin olan çocuklar için de şakalaşmanın önem arz ettiği bilinmektedir. Şakalaşma bir bakıma çocukla çocuklaşmadır ki Hz. Enes (r.a.), “O, çocuklarla şakalaşma konusunda insanların en önde olanıdır.”²²⁴ diyerek, Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu konudaki yaklaşımını ortaya koymaktadır. Mesela bir defasında Enes (r.a.) Resûlullah aleyhissalâtu vesselam’ın, kendisine, şaka maksatlı olarak, “Ey zü’l-üzüneyn (iki kulaklı)!” diye hitap ettiğini rivayet etmiştir.²²⁵

Ancak burada oldukça önemli bulduğumuz bir ayrıntıya girmek istiyoruz. Çocuklara, onların yaşları ve psikolojilerine uygun lâtifeler yapmak başka, onlara aşağılayıcı mânâda takılmak veya şaka yapmak çok daha başkadır. Bu ikincisinde, karşınızdakinin bizzat kendi gözünde değerli bulunduğu bir eşyası ya da düşüncesini hedeflemiş olursunuz. İster yetişkin isterse de çocuk olsun, kişilerin

kendi gözündeki değerlerini tehdit ettiğiniz zaman, bu durum size geçici bir gülümseme hissi veriyor olsa bile neticesi kesinlikle tehlikelidir. Karşıdakini küçük düşürme maksatlı şakaların bünyesinde her zaman acımasız bir yan bulunur ve diğer insanda ‘küçümsenme, aşağılanma’ duygularını uyarır. Pek çok kişi ya diğerlerinin ya da bizzat kendisinin yaptığı şaka sebebi ile hoş vakit geçireceğini düşünerek, şakada mahzur görmez. Ancak az dikkat edilirse, özellikle karşıdaki kişiyi güç durumda bırakacak şakalarda, bilinçaltının gizli sayılabilecek birtakım dürtülerinin bulunduğu görülür. Bu bilinçaltı dürtülerindeki temel saik ise çoğu zaman ya karşıdakinin zor durumundan zevk alma veyahut da onun aşağılanmasını isteme şeklindedir. Bu durumda karşımızdakinin zekâmızı fark etmesi, alaycılıktaki mizahı görmesi ve çoğunlukla da söylenen/yapılan davranışları üzerine almaması umularak, iğneleyici ve aşağılayıcı söz ya da davranışlar sergilenmiş olur. Ancak yakın arkadaşlar tarafından bile yapılsa, insanlar bu türden şakalara maruz kalmaktan hoşlanmazlar.

Saldırgan bir tarzda yapılan şakaların şaka sınırını aştığını söylemeye gerek bile yoktur. Korkutma, bu tür şakalarda en temel özellik hâlinedir. Yüzüne korkunç bir maske takıp bir çocuğu korkutmaya çalışmak ve korkması ile eğlenmek gibi. Hâlbuki Efendimiz (s.a.s.) bırakalım çocukları, yetişkinlerin bile bu tür korkutucu şakalara maruz bırakılmasını yasaklamışlardır.

Temizlik Adabı

Allah (c.c.) ve Efendimiz (s.a.s.), maddî ve manevî temizliğe oldukça önem vermiştir. Kur’ân’ın, “Oku!” emrinden hemen sonra inen âyet-i kerîmelerde doğrudan elbise temizliği ile ilgili ayrı bir emir yer almıştır. Allah (c.c.) Peygamberimiz’e (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Ey örtüye bürünen! Ayağa kalk ve insanları uyar! Rabbinin büyüklüğünü an! Elbiseni tertemiz tut, maddî manevî kirlere arın, pis ve murdar olan her şeyden kaçın!”²²⁶

Bu durumda, hem maddî pisliklerden, hem de manevî pisliklerden temizlenmenin insânî, İslamî ve ahlaki bir görev olduğu açıktır. Her iki yöndeki temizliğe de işaret eden başka bir âyet-i kerîmede ise Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz ki Allah çok tövbe edenleri ve çok temizlenenleri sever.”²²⁷ Peygamberimiz (s.a.s.) de bu gerçeği, “Allah temizdir, temizliği sever.”²²⁸ sözü ile dile getirmişlerdir.

Allah’a kul olmanın, O’nun huzurunda durmanın ve O’nun sevgisini kazanmanın ilk şartı temizliktir. İslam’ın temeli, dinin direği ve müminin miracı olan namaza girebilmenin dış şartı olarak da temizlik ilk planda yer almaktadır. Boy abdesti almak ise tam bir temizliktir. Cenâb-ı Hak, bir âyet-i kerîmede, “Ey iman edenler! Namaza kalkmak istediğinizde yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın! Başlarınızı mesh edip topuklarınızla birlikte ayaklarınızı da yıkayın! Cünüp iseniz tastamam yıkanın (boy abdesti alın)”²²⁹ buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîme aynı zamanda abdesti farz kılan âyet-i kerîmedir. Dolayısı ile günlük beş vakit namaz öncesi abdest ile bizlere, günde beş defa elimizi, yüzümüzü, ağzımızı, burnumuzu, kulaklarımızı, boynumuzu ve ayaklarımızı temizlememiz emredilmiş olmaktadır.

Müslüman’ın bedeni gibi giyeceği elbisenin, ibadet yapacağı yerin ve yaşadığı çevrenin de temiz olması gerekmektedir. Allah (c.c.), “Ey Âdem’in evlatları! Her namaz vaktinde mescide giderken, süsünüz olan elbisenizi giyinin.”²³⁰ buyurmaktadır. Kur’ân ahlakına sahip olan Peygamberimiz (s.a.s.), her konuda olduğu gibi temizlik konusunda da bizlere en güzel örnektir. O (s.a.s.), hayatı boyunca temizliğe azamî dikkat göstermiş, camiye ve misafirlığe giderken, toplum huzuruna çıkarken temiz ve güzel elbise giyinmeye, güzel koku sürünmeye, gayret etmiş; soğan ve sarımsak gibi başkalarını rahatsız edebilecek şeyleri yemekten kaçınmıştır. “Çevrenizi temiz tutunuz.”²³¹ buyurarak bizlere çevre temizliğini de öğütlemiş, halkın kullandığı umumi yerlerin temiz tutulmasını istemiştir. Çevre

temizliği ile ilgili bir diğer hadis-i şerifinde Efendimiz (s.a.s.), “Lanetlenmiş iki şeyden sakının.” buyurduğunda ahab, “Ya Resûlallah o iki şey nedir?” diye sormuşlar. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de “İnsanların gelip geğtiği yola ve gölgelendiği yere abdest bozmaktır.” buyurmuşlardır.²³²

Maddî ve manevî her türlü temizliği önemsemeli, çevremizi de temiz tutmalıyız. Efendimiz (s.a.s.) temizliğin imanın yarısı olduğunu bildirmiş,²³³ hiç olmazsa haftada bir beden temizliğini özellikle tavsiye etmiştir.²³⁴

Yine Allah Resûlü (s.a.s.) kendi temizliğine azami dikkat etmiş, ister gece isterse gündüz olsun, yatar ya da kalkarken mutlaka ağız, burun,²³⁵ diş temizliği yapmış ve abdest almıştır.²³⁶ Dişleri temizlemenin sadece ağız sağlığına değil ama aynı zamanda Allah’ın (c.c.) hoşnutluğuna da sebep olduğunu ifade buyuran Efendimiz (s.a.s.),²³⁷ uykudan uyanan bir insanın ilk yapması gereken işin de ellerini yıkamak olduğunu özellikle belirtmiştir.²³⁸ Ayrıca yıkadığı mübarek azalarını kurulama konusunda da hassas davranmıştır.²³⁹

Temizlik, İşlam’ın olduğça önem verdiği dini bir vecibe ve sağlıklı yaşamanın en temel şartlarından birisidir. Bu aynı zamanda insan olmanın da gerektirdiği bir durumdur. Temizlik (taharet) hem maddî pislik ve kirlerden, hem de hükmi kirlilik (hades) hâinden temizlenmeyi kapsamaktadır. Temizliğin en yaygın ve tabii şekli ise

su ile yapılan temizliktir.

Uyku Adabı

Günümüzün ortalama üçte biri uyku ile geçmektedir. Gafletle geçmemesi için uykuyu da değerlendirmek gerekir. Çok eser vermiş zatların hayatını incerseniz, az uyuyup çok çalıştıkları görülür. Öyleyse ancak zaruret veya ihtiyaç miktarı uyumalıdır. Az uyuyanların, fazla uyuyanlara kıyasla daha enerji dolu, daha etkin ve daha dışa dönük insanlar oldukları da gözlenmektedir. Bu şekilde az uyuyan insanlar kendilerinden ve hayatlarından daha memnun, dış dünya ile olan iletişimlerinde de daha başarılıdırlar. Faal bir insanın uyku ile zaman geçirmesi bir açıdan kayıp olarak da değerlendirilebilir. Uykuyu azaltmanın ise hayatın verimliliğini arttırdığı açıktır. Gafletle yatıp gafletle kalkılmamalıdır. Bu açıdan dikkat edilebilecek hususlar şunlardır:

1. Yatağa abdestli girilmelidir. Ebû Ümame'den gelen bir rivayette Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Kim yatağına temiz (abdestli) olarak girer ve uyku basıncaya kadar Allah'ı zikreder, gecenin herhangi bir saatinde de uyanıp Allah'tan dünya veya ahiret hayırlarından bir şey isterse Allah Teâlâ, istediğini mutlaka ona verir.”²⁴⁰

2. Uyumadan önce ve uyanınca dişlerini fırçalamak sünnettir. Resûlullah (s.a.s.) gece (namaza) kalktığı vakit mutlaka dişlerini misvakla fırçalardı.²⁴¹ Ayrıca Resûlullah (s.a.s.), gece ve gündüz yattığında ve kalktığında mutlaka abdest almazdan önce misvaklanmıştır.²⁴²

3. Yatarken, gece ibadete kalkmaya niyet edilmelidir. Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Size geceleyin kalkmayı tavsiye ederim. Çünkü o, sizden önce yaşayan salihlerin âdeti, Rabbinize yakınlık vesilesidir. Günahlardan koruyucu, kötülöklere kefarete ve bedeni rahatsızlıkları kovucudur.”²⁴³ Diğer bir rivayette ise Efendimiz (s.a.s.) bizlere şu tavsiyede bulunmaktadır: “Allah, geceleyin kalkıp

namaz kılan ve hanımını da uyandıran, hanımı uyanmak istemediği takdirde yüzüne su döken kula rahmetini bol kılsın. Allah, geceleyin kalkıp namaz kılan, kocasını da uyandıran, kocası uyanmak istemeyince yüzüne su döken kadına da rahmetini bol kılsın.”²⁴⁴

4. Gece uyanacağından emin olmayan bir kimsenin vitir namazını yatmadan önce kılması daha uygun görünmektedir. Çünkü Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “Kim gecenin sonunda kalkamamaktan korkarsa vitrini gecenin başında kılsın. Kim gecenin sonunda kalkmayı umuyorsa gecenin sonunda vitrini kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namaz (gece ve gündüz meleklerinin huzurlarında ve şahadetleri altında kılındığı için) görülmüş ve hazır bulunulmuştur. Bu yüzden gecenin başında kılınana nazaran daha faziletlidir.”²⁴⁵

5. Şayet uyuyamama gibi bir şikâyet varsa Efendimiz’in (s.a.s.) şu tavsiyesi uygulanmalıdır. Bir gün, Halid ibn Velid el-Mahzumî (r.a.), “Ey Allah’ın Resûlü, bu gece hiç uyuyamadım!” diye Hz. Peygamber’e (s.a.s.) yakındı. Resûlullah (s.a.s.) ona şu tavsiyede bulundu: “Yatağına girdiğinde şu duayı oku: Ey yedi kat semanın ve onların gölgelediklerinin Rabbi, ey arzların ve onların taşıdıklarının Rabbi, ey Şeytanların ve onların azdırdıklarının Rabbi! Bütün bu mahlûkatının şerrine karşı, bana himayekar ol! Ol ki hiçbirisi, üzerime aniden çullanmasın, saldırmassın. Senin koruduğun aziz olur. Senin övgün yücedir, senden başka ilah da yoktur, ilah olarak sadece sen varsın.”²⁴⁶

6. Yatarken ihlâs ve muavvizeteyn (Nas ve Felak) sûreleri okunmalıdır. Hz. Aişe’den (r.ah) gelen bir rivayette, Efendimiz’in (s.a.s.) yatağına girdiğinde Muavvizeteyn’i ve İhlâs Sûresi’ni okuduğu, ellerini yüzüne ve vücuduna sürdüğü ve bunu üç kere tekrar ettiği anlatılmaktadır. Hastalandığı zaman da yine aynı şekilde kendisine bu sûrelerin okunmasını emretmiştir.²⁴⁷

7. Uyku adabı ile ilgili olarak Ebû Hureyre’den rivayet edilen bir hadis-i şerif şöyledir: “Resûlullah (s.a.s.) karnı üzerine yatmış bir

adam görmüştü; hemen müdahale edip, ‘Bu, Allah Teâlâ hazretlerinin sevmediği bir yatıştır!’ buyurdular.”²⁴⁸

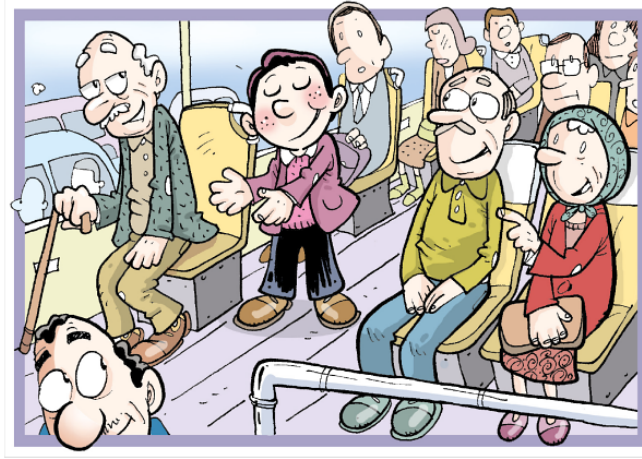
Sabah kalkarken de dikkat edilebilecek hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Erken yatıp erken kalkmaya çalışılmalı,
2. Kalkar kalkmaz Allah Teâlâ anılmalı,
3. Sosyal durumuna uygun şekilde giyinilmeli,
4. Abdest alınmalı, namaz vaktinde ve noksansız kılınmalı,
5. Rızıkı Allah Teâlâ’nın verdiğiğine inanıp, helal rızık talep edilmeli,
6. Allah Teâlâ’ya tam tevekkül edilmeli,
7. Onun verdiği bütün nimetlere şükretmeli,
8. Helalinden kazanıp helalinden yemelidir!

Her sabah, “Kendimin, aile efradımın rızkını helalden kazanıp, kimseye muhtaç olmamak, ibadetlerimi uygun yapabilmek ve insanlığa hizmet edebilmek için işime gidiyorum.” diye niyet etmelidir! Evden çıkarken de “Allah’ın adını anarak (evimden çıkıyorum), Allah’a dayanıp tevekkül ettim. (Her türlü) kuvvet ve kudret ancak yüce Allah’ın yardımıyla.”²⁴⁹ şeklinde duada bulunulmalıdır.

Yaşlılara Saygı Gösterme

Büyüklerle karşı saygı, küçüklerle karşı sevgi temel bir esastır. Bu esas, aile fertleri arasında bir kat daha önemlidir. Anne babaya yüksek seviyede saygı göstermek bunun bir örneğidir. Konu ile ilgili olarak Efendimiz’den gelen bazı hadis-i şeriflere beraberce bakmaya çalışalım:

“Herhangi bir genç, yaşlılığından dolayı bir ihtiyara hürmet ederse, Yüce Allah da yaşlandığında ona hürmet edecek kimseler yaratır.”²⁵⁰ Bu hadis-i şerif, yaşlılara saygı gösteren gençlerin sevap kazanacaklarını belirtirken aynı zamanda böyle gençlerin uzun ömürlü olacaklarını da müjdelemektedir. İhtiyarları bir yük gibi görenler bu hadis-i şerifi biraz düşünmelidirler.

Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurur: “Küçüklerine şefkat, büyüklerine de değer ve saygı göstermeyen bizden değildir.”²⁵¹ Toplumun ayakta tutan, küçüklerle büyükler arasında bağlantıyı sağlayan husus, bu hadis-i şerifte oldukça açık bir biçimde özetlenmiştir.

Şimdi de gençlerin kendilerinden daha yaşlı insanlara yönelik tutum ve tavırlarının nasıl olması gereğine işaret eden bazı hadis-i şeriflere kısaca bakmaya çalışalım:

“Saçı sakalı ağarmış yaşlı Müslüman’a saygı gösterip ikram etmek, Allah’a saygıdandır.”²⁵²

“Yaşlıları görüp gözetiniz, zira siz ancak yaşlılarınız sayesinde Allah’tan yardım görmekte ve rızıklanmaktasınız.”²⁵³

“Bereket, büyüklerinizin yanındadır.”²⁵⁴

“Beli bükülmüş ihtiyarlar, süt emen bebekler, otlayan hayvanlar olmasaydı belalar sel gibi üzerinize dökülecekti.”²⁵⁵

Yemek Davetlerini Kabul Etme

Bir kimse, arkadaşının yemek davetine uyarsa aralarındaki sevgi ve yakınlık artmış olur. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Davet edildiğiniz zaman davete olumlu cevap verin.”²⁵⁶

Diğer bir rivayette, “Kim yemeğe davet edildiği hâlde gelmeyi kabul etmezse, Allah ve Resûl’üne isyan etmiş olur. Kim de davetsiz olarak bir sofrada oturursa hırsız olarak girer, yağmacı olarak çıkar.” denilmiştir.²⁵⁷

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “İki kişi birden yemeğe davet ederse, kapı itibariyle hangisi yakınsa ona git. Çünkü kapısı daha yakın olan komşulukta daha yakındır. Bunlardan biri önce davet etmiş ise önce davrananın davetini kabul et!”²⁵⁸

“Sizden birinizi, kardeşi düğün yemeğine veya başka bir şeye çağırsa, ona olumlu cevap versin.”²⁵⁹

İbn Ömer (r.a.), oruçlu bile olsa, düğün ve diğer yemek davetlerine mutlaka icabet ederdi.²⁶⁰

Bu türden yemek davetlerine gitmenin sevap olduğu açıktır. Yeter ki ziyafet yerinde haram bir şey bulunmasın. Çünkü haramların işleneceği bir yere gitmemekte fayda vardır. Ancak o haramları engelleyebilecekse veya kendisine saygı için orada haram işlenmeyecekse, o davete gitmek faydalı olabilir.

Yemekle İlgili Görgü Kuralı

Yemek esnasında yanımıza gelebilecek herhangi bir tanıdık ya da akrabanın o sofraya davet edilmesi de adaptandır.

İmam Gazzâli, çocuğun öğrenmesi ve uygulaması gereken yemek yeme adabının önemine dikkat çekmiştir. Biz onları kısa maddeler hâlinde burada sıralamak istiyoruz. Çocuk:

1. Yemeği besmele çeker ve sağ eliyle yer,
2. Yemeği önünden yer,

3. Başkasından önce yemeğe başlamaz,
4. Yemeğe ve yemek yiyenlere gözünü dikerek bakmaz,
5. Yerken acele etmez,
6. Yemeği iyice çiğner,
7. Lokmaları peşpeşe yutmaz,
8. Yemeği elbisesine ve ellerine bulaştırmaz,
9. Kuru ya da katı diyerek yiyeceği hor görmez.

Sonuç

Birçok hayır ve faziletin kaynağı sayılan edep, görgü, nezaket kural ve kaideleri, şayet özden uzaklaşılman ve sadece görüntüye takılmadan yaşanabilirse, esasa ulaşılmış, şekilcilikten de uzaklaşmış olacaktır. Dolayısı ile zahir ve batın, madde ve mânâ, öz ile dış beraber götürülebilmelidir. Böyle bir çaba, edep kültürünü geliştirecek, seçkin ve münevver bir zümre oluşturacaktır. Neticede de duygu, düşünce ve hayat tarzlarımıza güzellik ve incelik hâkim olacak, dinî-ahlaki nezaket ve görgü kuralları toplumun bütün katmanlarına bir ışık ve aydınlık tufanı şeklinde sirayet edecektir.

⁶ Ahter-i Kebîr, “ayn-şin” md.

⁷ Ahter-i Kebîr, elif-dal-maddesi.

- ⁸ Lisanu'l-Arab, "edeb" maddesi.
- ⁹ T.D.V.İsl. Ans., C. 10, s. 412, İst. 1994.
- ¹⁰ İbn Hacer, Fethul-Bari, XIII/2.
- ¹¹ Aclunî, Keşfül Hafâ, 1/70, Beyrut, 1351, 3.Baskı.
- ¹² Tirmizi, Birr 41.
- ¹³ Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 1.
- ¹⁴ Tirmizi, Birr, 62.
- ¹⁵ Tirmizi, Birr, 62; Ebû Davud, Edeb, 8.
- ¹⁶ Riyazu's-Sâlihîn, 1/49–54.
- ¹⁷ Buharî, Zekât, 1.
- ¹⁸ Nisâ sûresi, 4/1.
- ¹⁹ Ra'd sûresi, 13/21, 25.
- ²⁰ Şamil İslam Ansiklopedisi, "Sıla-i Rahim" md.
- ²¹ Ahmed ibn Hanbel, Müsned, II/484.
- ²² Buharî, İlim 37; Müslim, İman 74–77.
- ²³ Müslim, Birr, ve Sıla 17.
- ²⁴ Buhari, Edeb, 11.
- ²⁵ Buhari, Edeb, 12.
- ²⁶ Tirmizi, Et'ime 45.
- ²⁷ Tirmizi, Zekât, 26.
- ²⁸ Tirmizi, Birr, 5.
- ²⁹ Şamil İ.A., "Sıla-i Rahim" md.
- ³⁰ Buharî, Edeb, 15.
- ³¹ Tuhfetül-ahvezi, 8/16.
- ³² Ebû Davud, Edeb, 100; Tirmizi, Edeb, 5; İbn Mace, Edeb, 20.
- ³³ Buhari, Edeb, 125, 128; Bed'ül-Halk 11; Müslim, Zühd 56; Ebû Davud, Edeb, 97.
- ³⁴ Ebû Davud, Edeb, 98; Tirmizi, Edeb, 6.
- ³⁵ Buhari, Edeb, 127; Müslim, Zühd 53; Ebû Davud, Edeb, 102.
- ³⁶ Hucurat sûresi, 49/11.
- ³⁷ Gazzâli, İhya, I/11.
- ³⁸ Tirmizi, Birr, 73; Ahmed ibn Hanbel, V/323.
- ³⁹ Nevevî, Ezkâr, s. 257–258.

- [40](#) İsrâ sûresi, 17/23.
- [41](#) Râzî, Tefsir, XX/190; Kurtubi, Tefsir, X/243.
- [42](#) A.y.
- [43](#) Münavî, Feyzu'l-Kadir, I/448.
- [44](#) Münavî, Feyzu'l-Kadir, V/483.
- [45](#) Tevbe sûresi, 9/28.
- [46](#) Müslim, Müsafirîn, 68.
- [47](#) Tirmizi; Cenaiz 34, 1019.
- [48](#) Tirmizi, Cenaiz 50, 1041.
- [49](#) Buhari, Cenaiz 86, Şehadet 6; Müslim, Cenaiz 60; Tirmizi, Cenaiz 63.
- [50](#) Buhârî, Edeb 57, 62; Müslim, Birr, 23, 25.
- [51](#) Hucurat sûresi, 49/10.
- [52](#) Buhari, Edeb, 57.
- [53](#) Ebû Davud, Edeb, 47.
- [54](#) Ebû Dâvûd, Edeb, 52, 23.
- [55](#) Ebû Dâvud, Edeb, 152; Müsned, 5/253.
- [56](#) İbrahim sûresi, 14/24–25.
- [57](#) İbrahim sûresi, 14/26.
- [58](#) Tirmizi, Zühd 61.
- [59](#) Tirmizi, Zuhd 61.
- [60](#) Tirmizi, Kıyamet 51.
- [61](#) Buhari, Rikak 23; Müslim, Zühd 49; Muvatta, 4; Tirmizi, Zühd 10.
- [62](#) Tirmizi, Zühd 63.
- [63](#) Tirmizi, Zühd 62.
- [64](#) Ebû Davud, Edeb, 94.
- [65](#) Tirmizi, Birr, 58.
- [66](#) Ebû Davud, Edeb, 7.
- [67](#) Müslim, Birr, 139; Muvatta, Kelam 2; Ebû Davud, Edeb, 85.
- [68](#) Ahzab sûresi, 33/70.
- [69](#) Fussilet sûresi, 41/30.
- [70](#) Maide sûresi, 5/119.
- [71](#) Hûd, 11/112; Şûrâ, 42/15.
- [72](#) Tirmizi, Tefsiru Sûre, 56/6.

- ⁷³ Meryem sûresi, 19/41, 54, 56.
- ⁷⁴ Buhari, Edeb, 69; Müslim, Birr, 102, 103; Muvatta, Kelam 16; Ebû Davud, Edeb, 88; Tirmizi, Birr, 46.
- ⁷⁵ Buhari, Zekât, 25, Vekâlet, 16, İcare 1; Müslim, Zekât, 79; Ebû Davud, Zekât, 43; Nesai, Zekât, 66.
- ⁷⁶ Ebû Dâvud, Edeb, 80; Ahmed ibn Hanbel, III, 447.
- ⁷⁷ Ahmed ibn Hanbel, II/452.
- ⁷⁸ el-Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhib, III/ 353; İ. Ebiddünya, Ebed'ül Müfred, I/400.
- ⁷⁹ Tirmizi, Birr, 64.
- ⁸⁰ Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Ziyaret" md.
- ⁸¹ Nesai, Zinet, 83; Tirmizi, Birr, 63.
- ⁸² Buhari, Farzu'l-Humus 11, Libas, 12; Müslim, Zekât, 129; Ebû Davud, Libas, 4; Tirmizi, Edeb, 53; Nesai, Zinet, 100.
- ⁸³ Buhari, Libas, 18; Müslim, Libas, 32; Ebû Davud, Libas, 15; Tirmizi, Libas, 45; Nesai, Zinet, 95.
- ⁸⁴ Ebû Davud, Libas, 8.
- ⁸⁵ Tirmizi, Daavat, 119; İbn Mace, Libas, 2.
- ⁸⁶ Müslim, Libas, 31; Muvatta, 28; Ebû Davud, Libas, 11, Hatim, 4.
- ⁸⁷ Buhari, Libas, 29, Cihad, 91; Müslim, Libas, 25; Tirmizi, Libas, 2; Ebû Davud, Libas, 13; Nesai, Zinet, 93.
- ⁸⁸ Buhari, İstizan, 27.
- ⁸⁹ Ebû Davud, Edeb, 153.
- ⁹⁰ Buhari, İstizan, 27; Tirmizi, İstizan, 31.
- ⁹¹ Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 16.
- ⁹² Ahmed ibn Hanbel, V/163,168.
- ⁹³ Buharî, İstizan, 28.
- ⁹⁴ İbn Mace, Edeb, 21.
- ⁹⁵ Tirmizi, İstizan, 31; Ahmed ibn Hanbel, V/260; Ayrıca bk. en-Nisa, 4/86.
- ⁹⁶ Tirmizi, Kıyamet, 61.
- ⁹⁷ Tirmizi, Fiten, 76.
- ⁹⁸ Tirmizi, Deavat, 66.
- ⁹⁹ Hucurât sûresi, 49/6.
- ¹⁰⁰ Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Libas, 114.

- 101 Tirmizi, Edep 45; Nesâî, Cenâiz 53.
- 102 Müslim, Birr, 43.
- 103 Tirmizi, Cenâiz 4; Ebû Dâvud, Tıb 17.
- 104 Tirmizi Tıb 32; Hanbel, I, 239.
- 105 Buhârî, İstizan 29.
- 106 Ahmed ibn Hanbel, III, 175.
- 107 Buhârî, VIII, 12.
- 108 Tirmizi, Edeb, 1; Nesâî, Cenâiz 52; İbn Mâce, Cenâiz 1.
- 109 Ebû Davud, Cenaiz, 6.
- 110 Buhârî, VII, 157.
- 111 Ebû Dâvûd, II, 85.
- 112 Sebe sûresi, 34/30; el-A'râf sûresi, 7/34; Hud sûresi, 11/3.
- 113 İbn Mâce, Cenâiz 1.
- 114 Buhârî, İstizan 29.
- 115 Araf sûresi, 7/33.
- 116 Keş'ul Hafa, 1/369.
- 117 Muvatta, Hüsnü'l- Huluk 2.
- 118 Müslim, İman 57.
- 119 İbnü'l-Esîr, en-Nihaye fî Ğarîbi'l- Hadîs (I-IV), I/470, Dâru'l-Fikr, Beyrut, Tarihsiz.
- 120 Tirmizi, Kıyâme 23.
- 121 Müslim, Hayz, 13.
- 122
<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/DIYANET/2002aylik/temmuz/toplumveahlak.htm>
- 123 Müslim, İman 12.
- 124 Müslim, İman 12.
- 125 Ali Çankırılı, İsmet Elbaşı, İsmail Demirci, Görgü ve Nezaket Kuralları, s. 3-4.
- 126 Buhârî, İman, 13.
- 127 Bakara sûresi, 2/269.
- 128 Zümer sûresi, 39/9.
- 129 İbn Mâce, Mukaddime, 16.
- 130 Buhari, İlm 13, İtisam 10; Müslim, İmaret 98, Zekât, 98, 100; Tirmizi, İlm 1.

- [131](#) Ebû Davud, İlm 9; Tirmizi, İlm 3.
- [132](#) Ebû Davud, İlm 10; Buhari, Ashabu'n-Nebi 9; Müslim, Fedailu'l-Ashab 34.
- [133](#) Buhari, Daavat, 20.
- [134](#) Buhari, İlm 49.
- [135](#) Müslim, Mukaddime 5.
- [136](#) Buhârî, İlm, 10; Ebû Davut, İlm, 1; Tirmizi, İlm, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 17.
- [137](#) Tâhâ sûresi, 20/114.
- [138](#) İbn Mâce, Mukaddime, 23.
- [139](#) Fatır sûresi, 35/28
- [140](#) Buhârî, İlm, 15.
- [141](#) İbn Mâce, Mukaddime 17.
- [142](#) Tirmizi, İlm, 19.
- [143](#) Feyzu'l-Kadir, c. 1, s. 542.
- [144](#) Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid, I/122.
- [145](#) Rahman sûresi, 55/4.
- [146](#) İsrâ sûresi, 17/53.
- [147](#) Bakara sûresi, 2/83.
- [148](#) Tirmizi, Birr, 47.
- [149](#) Hucurât sûresi, 49/12.
- [150](#) Buhari, Edeb, 57-58.
- [151](#) İbn-i Manzur, Lisanu'l Arap, 6/38.
- [152](#) Tirmizi, Birr, 85.
- [153](#) İbn-i Mâce, C:2, Had. No: 2547.
- [154](#) Müslim, Birr, 70; Tirmizi, Birr, 23.
- [155](#) Nur sûresi, 24/27–28.
- [156](#) Nur sûresi, 24/58.
- [157](#) Nur sûresi, 24/59.
- [158](#) Ahmed ibn Hanbel, IV/189.
- [159](#) Buhârî, eşribe, 19; Müslim, eşribe, 127; Ahmed ibn Hanbel, I/284.
- [160](#) Buhari, istizan, 11.
- [161](#) Buhârî, vesâyâ 15.
- [162](#) Müslim, vasıyyet 14.

- 163 İbn Mâce, cenâiz 47.
- 164 Mansur Ali Nasif, et-Tâc, el-Câmiu'l-Usûl, II/190.
- 165 Maide sûresi, 5/8.
- 166 Al-i İmran sûresi, 3/134.
- 167 Tirmîzi, ilim 16.
- 168 Tirmizi, Fiten 26.
- 169 Ebû Davud, Edeb, 4.
- 170 Ebû Davud, Edeb, 4.
- 171 Buhari, Edeb, 76; Müslim, Birr, 106; Ebû Davud, Edeb, 3.
- 172 Tirmizi, Deavât, 53; Ebû Davud, Edeb, 4.
- 173 Buhari, Edeb, 76; Tirmizi, Birr, 73; Muvatta, Hüsnu'l-Hulk 11.
- 174 Buhari, Ahkâm 13; Müslim, Akdiye 16; Tirmizi, Ahkâm 7; Ebû Davud, Akdiye 9; Nesai, Kudat 17.
- 175 Fussilet sûresi, 34/35.
- 176 Buhari, Tefsir, Ha-mim, es-Secde (Fussilet) 1.
- 177 Nisa sûresi, 4/36.
- 178 Buhari, Edep 29.
- 179 Müslim, İman 73.
- 180 Aclûni, Keşfûl-Hafâ, 1/178.
- 181 Nesâî, İstiâze 44; Ahmed ibn Hanbel, Müsned, 2/344.
- 182 Buhari, Edeb, 28; Müslim, Birr, ve Sıla ve'l-Edeb, 140.
- 183 Ahmed ibn Hanbel, Müsned, 1/55.
- 184 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, 1/232; Heysemî, Mecmauzzevâid, 8/167.
- 185 Ahmed ibn Hanbel, Müsned, 2/33.
- 186 Müslim, Birr ve sıla ve'l-edeb, 143.
- 187 Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/72.
- 188 <http://tefekkurdergisi.8m.com/komsuluk.htm>
- 189 Hucurat suresi, 49/10.
- 190 Buhari, İman 7.
- 191 Müslim, Birr, 36; Muvatta, Hüsnu'l- Hulk 17.
- 192 Fussilet sûresi, 41/34.
- 193 Fussilet sûresi, 41/35–36.
- 194 Ebû Davud, Edeb, 49.

- [195](#) Ebû Davud, Edeb, 7.
- [196](#) Çankırılı, Elbaşı, Demirci, age., s. 139.
- [197](#) Âl-i İmran sûresi, 2/159.
- [198](#) Mevlânâ Şibli, Asr-ı Saadet (Terc: Ö. Rıza Doğrul) İst. 1974, 2/108.
- [199](#) Müslim, Cihad, (Hadis no: 3357).
- [200](#) Buhari, Tıbb, 47,49,50, Cizye 14, Edeb, 56; Müslim, Selam 43.
- [201](#) Buhari, Libas, 18, Humus 19, Edeb, 68.
- [202](#) Buhari, Edeb, 39; Müslim, Fedâil, 13; Tirmizi, Birr, 69.
- [203](#) Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed, Avnu'l-Ma'bud, Medîne, 1968, 13/127.
- [204](#) Müslim, Birr, 78; Ebû Davud, Cihad, 1, Edeb, 11.
- [205](#) Müslim, Birr, 75.
- [206](#) Ebû Dâvud, Edeb, 20.
- [207](#) Buhârî, Vudu, 74; Müslim, Zühd 70.
- [208](#) Buhârî, Cizye 12; Diyet 22; Nesai, Kasâme 4.
- [209](#) Nisa sûresi, 4/86.
- [210](#) En'âm sûresi, 6/54; A'râf sûresi, 7/46; Ra'd sûresi, 13/24; Nahl sûresi, 16/32; Kasas sûresi, 28/55; Zümer sûresi, 39/73.
- [211](#) Buhari, İstizan, 1.
- [212](#) Müslim, İman, 22; Ebû Davud, Selam, 1; Tirmizi, İstizan, 43.
- [213](#) Müslim, Hayz, 79; Ebû Dâvud, Cihad, 44; İbn Mace, Taharet, 23; Darimi, Vudu, 5; Ahmed ibn Hanbel, I/204.
- [214](#) Gülen, Sızıntı, Mart 1983, Cilt 5, Sayı 50.
- [215](#) Müslim, İman: 45; Buhari, Edeb, 50, Müslim, İman 169; Ebû Davud, Edeb, 38; Tirmizi, Birr, 79.
- [216](#) Ebû Davud, Edeb, 40.
- [217](#) Ebû Davud, Edeb, 40.
- [218](#) Bu metindeki “münafık” kelimesini parantez içerisinde “gıybetçi” kelimesi ile eşleştirmemizin sebebi, Ebû Davud hazretlerinin bu hadis-i şerifi “Müslüman’ın Gıybetine Müsaade Edilmemesi” başlığı altında zikretmesinden dolayıdır.
- [219](#) Ebû Davud, Edeb, 41.
- [220](#) Buhari, Edeb, 60; Müslim, Zühd 52.
- [221](#) Ebû Davud, Edeb, 33.
- [222](#) Tirmizi, Birr, 57.

- [223](#) Tirmizi, Birr, 57; Ebû Dâvud, Edeb, 92.
- [224](#) Suyuti, Camiu's-Sağir, II/30.
- [225](#) Tirmizi, Birr, 57; Ebû Dâvud, Edeb, 92.
- [226](#) Müddessir sûresi, 74/1-5.
- [227](#) Bakara sûresi, 2/222.
- [228](#) Tirmizi, Edeb, 41.
- [229](#) Mâide sûresi, 5/6.
- [230](#) A'raf sûresi, 7/31.
- [231](#) Tirmizi, Edeb, 41.
- [232](#) Müslim, Taharet, 68; Ebû Davud, Taharet, 15; Ahmet bin Hanbel, Müsned 2/372.
- [233](#) Müslim, Taharet, 1; Tirmizi, Daavat 86; Ahmed ibn Hanbel, Müsned, 4/260, 5/342, 343, 344,363, 370,372; Darimi, Vudu, 2.
- [234](#) Müslim, Cuma 9.
- [235](#) Müslim, Taharet, 20,21.
- [236](#) Ebû Davud, Taharet, 27, 30; Müslim, Taharet, 45; Nesai, Taharet, 8.
- [237](#) Nesai, Taharet, 5.
- [238](#) Buhari, Vudu, 26; Müslim, Taharet, 87; Muvatta, Taharet, 9; Ebû Davud, Taharet, 49; Tirmizi, Taharet, 19,; Nesai, Taharet, 1.
- [239](#) Tirmizi, Taharet, 40.
- [240](#) Tirmizi, Daavat 100.
- [241](#) Buhari, Cuma 8, Vudu, 73, Teheccüd 9; Müslim, Taharet, 45; Ebû Davud, Taharet, 30; Nesai, Taharet, 2.
- [242](#) Ebû Davud, Taharet, 27, 30; Müslim, Taharet, 45; Nesai, Taharet, 8.
- [243](#) Tirmizi, Daavat 112.
- [244](#) Ebû Davud, Salât 307, (1308); Nesai, Kıyamu'l-Leyl 5.
- [245](#) Müslim, Müsafirin 162; Tirmizi, Salât, 334.
- [246](#) Tirmizi, Daavat 96.
- [247](#) Buhari, Fedailu'l-Kur'ân 14, Tıbb, 39, Daavat 12; Müslim, Selam 50; Muvatta, Ayn 15; Tirmizi, Daavat 21,; Ebû Davud, Tıbb 19.
- [248](#) Tirmizi, Edeb, 21.
- [249](#) Tirmizi, Daavat 34.
- [250](#) Tirmizi, Birr, 15; Ebû Davud, Edeb, 58.

251 A.y.

252 Ebû Davud, Edeb, 23.

253 Tirmizi, Cihad, 24; Ebû Davud, Cihad, 70.

254 Münavi, Feyzu'l-Kadir, 3/220.

255 Acluni, Keşfü'l-Hafâ, 2/230.

256 Tirmizi, Edeb,1; Nesâî, Cenâiz, 52; İbn Mâce, Cenâiz. 1.

257 Buhari, Nikâh, 71, 74; Müslim, Nikâh, 103; Tirmizi, Nikâh, 11; Ebû Davud, Et'ime 1.

258 Ebû Davud, Et'ime 9.

259 Müslim, Nikâh, 1053; Ibnu Mâce, Nikâh, 616.

260 Buhari, Nikâh, 71, 74; Müslim, Nikâh, 103; Tirmizi, Nikâh, 11; Ebû Davud, Et'ime 1.